

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 11/2'2022

(видається з 1994 року)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

[https://doi.org/10.37634/efp.2022.11\(2\)](https://doi.org/10.37634/efp.2022.11(2))

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

2022 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 30.11.2022

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішні і зовнішні рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 16 від 15 листопада

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2022
© "Економіка. Фінанси. Право",
2022

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

GLORY TO UKRAINE! GLORY TO THE HEROES!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 11/2'2022

(issued from 1994)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

[https://doi.org/10.37634/efp.2022.11\(2\)](https://doi.org/10.37634/efp.2022.11(2))

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analitik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 16 of November 15, 2022). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 30.11.2022

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analitik", 2022
© "Economics. Finances. Law",
2022

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Величко Олена Георгіївна, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Потішняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Сіскос Евангелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"; академік Академії економічних наук України (Україна)

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгімбекова Гульнара, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казахстан)

Бригінець Олександр Олексійович, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Скоржевська-Амберг Малгожата, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна"; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування, Маріупольський державний університет; суддя у відставці (Україна)

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна (Україна)

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна (Україна)

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr V. Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana A. Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena H. Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Anatolii M. Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna I. Krystopa, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii M. Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Yevheniia S. Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena M. Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii A. Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor V. Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla V. Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr O. Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor I. Vasylynchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii F. Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor V. Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatolii O. Yarovyii, PhD in Legal Sciences, Professor of Law and Public Administration department, Mariupol State University; retired judge (Ukraine)

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko (Ukraine)

Issue Editor: Anna O. Tumanian (Ukraine)

ЗМІСТ

HORODETSKA T., KASHYNSKA M., VILKO D. Methodological approaches to managing the investment development of business structures on the basis of greening (Методичні підходи управління інвестиційним розвитком підприємницьких структур на засадах екологізації)	5
ПЕТРИШИН Н.Я., ТОДОЩУК А.В., ДАВИДЧАК М.О. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану	9
ЧИРКОВА Ю.Л., БОРТНІКОВА М.Г. Крос-культурна бізнес-взаємодія суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності: труднощі реалізації та оптимальні шляхи їх подолання	13
ІВАНОВСЬКА А.М., ВЛАДОВСЬКА К.П. Правові засади звернення до суду в інтересах інших осіб органів публічної влади та посадових осіб та їх участі у справах про правопорушення, що пов'язані з корупцією, вчинені публічними службовцями	19
ОСПІЧУК Д.С. Податковий облік державних грантів	23
ЄМЕЛЬЯНОВ О.Ю., МИЩИШИН О.Л. Групування механізмів формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерних структур	28
ГУЛИЦЬКА В.В., МАСЛОВА О.О. Аналіз частин 1 та 2 статті 111-1 "Колабораційна діяльність"	32

CONTENTS

T. HORODETSKA, M. KASHYNSKA, D. VILKO. Methodological approaches to managing the investment development of business structures on the basis of greening	5
N. PETRYSHYN, A. TODOSHCHUK, M. DAVYDCHAK. Features of the regulation of foreign economic activity during martial law	9
Y. CHYRKOVA, M. BORTNIKOVA. Cross-cultural business cooperation at enterprises engaged in foreign economic activities: challenges of implementation and optimal ways to overcome them	13
A. IVANOVSKA, K. VLADOVSKA. Legal principles of approaching the court in the interests of other persons of public authorities and officials and their participation in cases of offenses related to corruption committed by public officials	19
D. OSIPCHUK. Tax accounting of government grants	23
O. YEMELIANOV, O. MYSHCHYSHYN. Grouping of mechanisms of formation, functioning and economic development of cross-border clusters	28
V. HULITSKA, O. MASLOVA. Analysis of parts 1 and 2 of article 111-1 "Collaborative activity"	32

Tetiana HORODETSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5091-380X>

e-mail: gorodetskayaa85@gmail.com

Maryna KASHYNSKA

student, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0975-2175>

e-mail: kach13@gmail.com

Denys VILKO

student, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6297-4183>

e-mail: vvilko@gmail.com

METHODOLOGICAL APPROACHES TO MANAGING THE INVESTMENT DEVELOPMENT OF BUSINESS STRUCTURES ON THE BASIS OF GREENING

In modern conditions of gradual depletion of natural resources, natural capital is becoming the main limiting factor of production systems. The dominant trend of exceeding the rate of use of natural resources over the growth rate of production leads to exclusive attention to the need to increase the productivity of natural resources in solving environmental problems and problems of rational use of mineral resources. The resource potential created in Ukraine, its uniqueness, scale of development, relevant infrastructure objectively determine in the long run the preservation of a significant share of the mineral complex in social production. The inefficiency of the technical and economic mechanism of subsoil use leads to large losses of minerals. Strategic resources are a prerequisite for increasing not only economic but also environmental efficiency: the production of industrial waste is several times lower than from extracted natural raw materials, which creates the preconditions for increasing the profitability of the enterprise. Rational use of natural resources allows increasing volumes of production per unit of resource, reducing costs of marketable products, expanding the market niche of the enterprise and optimizing the size of penalties for environmental pollution. It is also crucial in solving environmental problems: reducing the area of land that is taken away under dumps; reduction of the volume of stored waste and dustiness of the territory, etc. Development and implementation of management decisions aimed at ensuring a balance of resources enterprises is a combined process, which is based on the use of various management methods and tools appropriate to the current conditions and development objectives of the entity.

Keywords: investment development, resources, natural resources, greening, economic management

INTRODUCTION

In modern conditions of gradual depletion of natural resources, natural capital becomes the main limiting factor of production systems. The dominant trend of exceeding the rate of use of natural resources over the rate of growth of production leads to exclusive attention to the need to increase the productivity of natural resources in solving environmental problems.

RESEARCH METHODS

The paper used such research methods as the scientific abstraction, statistical observations, analysis and synthesis.

The **PURPOSE** of the paper is the substantiation of directions of economic growth of activity of enterprises at the expense of effective use of natural resources.

RESULTS

Enterprise productivity management involves the implementation of alternative approaches: 1) increase sales of products with a constant amount of resources spent; 2) reduction of resource costs with a constant volume of sales; 3) providing conditions for outpacing the growth of sales over the growth rate of resource costs. The practical implementation of each approach can be ensured by increasing production per unit of natural resource.

The determining factor in the growth of enterprise productivity in conditions of limited natural resources is the introduction of resource-saving type of production. The

category of "resource conservation" was introduced into the scientific vocabulary in the mid-80's of the twentieth century. Under the conditions of economic transformation, the concept of resource conservation has changed. Today it is worth noting two approaches to the interpretation of the term "resource conservation":

- 1) focus on "conservation" of natural resources;
- 2) rational use of all, without exception, economic resources of the enterprise.

Recognizing the more complex nature of the second approach, we focus on the rational use of natural resources, given their limitations and a significant share in the formation of operating costs of the enterprise.

In the author's transcription, the growth of productivity of natural resources in the conditions of industrial enterprises is considered not as a formal reduction in the extraction of minerals, but their rational use to expand the scale of production and economic activity. In this context, the integrated use of raw materials is extremely important, which provides relative stabilization and further reduction of primary use of resources and creates the conditions for optimizing the environmental and economic parameters of the enterprise.

World experience in the development and implementation of resource conservation programs is based on a diverse arsenal of mechanisms and economic methods to ensure efficient resource consumption in all areas. Summarizing the experience of foreign countries, it is neces-

sary to identify the following areas of problem solving:

- increasing the productivity of resources by increasing the level of innovative production;
- large-scale introduction of technologies for integrated use of natural resources;
- adoption of legislative acts and measures that have a restrictive or stimulating character to the use of the resource base.

The initial idea, which reflects the essence of the modern concept of resource management in the enterprise, is the idea of taking into account the relationship and interaction of external and internal environment in determining the goals of the enterprise, the tools of which are economic and environmental management:

- increasing the efficiency of activity and the level of competitiveness of the enterprise;
- reduction of negative impact on the environment.

The main areas of resource conservation, covered today in the scientific literature, have an organizational and technological section:

- introduction of resource-saving equipment and technologies, improvement of constructions of machines and equipment [1];
- processing of secondary resources, integrated use of raw materials [1];
- reduction of material consumption of products [2];
- use of new types of material resources [2];
- introduction of progressive norms of consumption of natural resources [2].

The results of research on the experience and functioning of leading companies show that traditional sources of

productivity (material, financial, labor) are gradually losing their importance in ensuring the economic growth of enterprises. Instead, such factors as the presence of strong innovative potential of enterprises, the speed of their mastery of scientific and technological model of economic development and, most importantly, the quality of human resources and conditions for its reproduction come to the fore. Since intellectual resources are the basis of technological experience, knowledge and skills, so in modern conditions they create the conditions for increasing the productivity of natural resources. The greater the level of intellectualization of the production system corresponds to the greater productivity of resources that it attracts in the process of activity:

Strategic resources are a prerequisite for increasing not only economic but also environmental efficiency: production from industrial waste is several times lower than from extracted natural raw materials, which creates the preconditions for increasing the profitability of the enterprise. Rational use of natural resources allows to increase production per unit of resource, reduce the cost of marketable products, expand the market niche of the enterprise and optimize the size of penalties for environmental pollution. Solving environmental problems is also crucial: reducing the area of land allocated for dumps; reduction of the volume of stored waste and dustiness of the territory, etc. Given this, it can be argued that strategic resources produce opportunities for synergy of environmental and economic results through the rational use of natural resources (fig. 1).

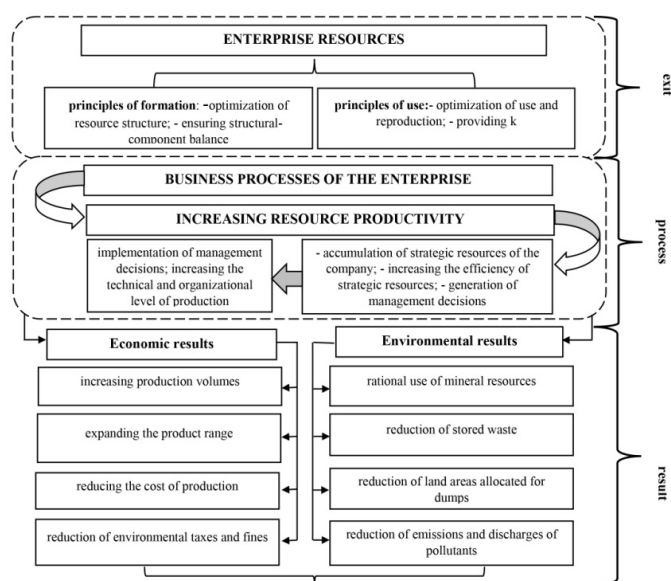

Fig. 1. The logic of the results of increasing the productivity of natural resources

Note that the prerequisites for the rational use of enterprise resources are compliance with the resource proportions of the enterprise and achieve the most effective level of resource security of all business processes in accordance with the goals of enterprise development. The main areas of implementation of this principle are as follows:

- compliance with resource proportions in the framework of tactical and strategic measures;
- formation of the compensatory mechanism of redistribution of resources on the basis of transformation of a part of basic resources into strategic and compensatory

which are necessary for an exit of the enterprise to a level of steady and effective functioning;

- ensuring stable and effective interaction of all structural elements, updating and increasing the resource base of the enterprise in accordance with its strategic development guidelines.

One of the key conditions for the efficient use of resources is their balance, as the lack of one of them is a deterrent to the development of improving the performance of the enterprise as a whole. Development and implementation of management decisions aimed at ensuring the

balance of enterprise resources is a combined process, which is based on the use of various management methods and tools appropriate to the current conditions and objectives of the entity.

Considering the set of resources of the enterprise within the system approach, we can conclude that as a result of their interaction, new properties are formed, which each type of resource does not have. That is, the complex interaction of all types of enterprise resources involved in business processes, produces higher-order capabilities that determine the company's ability to achieve its goals and ensure its competitive advantage. As all types of resources of the enterprise are directly interconnected, coordinated and purposeful expansion of their certain types will allow to realize the formed strategic purposes and priority directions of development of the enterprise.

Management of enterprise productivity on the basis of rational use of natural resources creates preconditions for growth not only of economic efficiency, but also social and ecological. The eco-positive importance of productivity growth is manifested in the following chain: increasing the efficiency of natural resources leads to increased output per unit of natural resource, and therefore, a unit of natural resource can meet the needs of more individuals, leading to reduced demand for natural resources and ultimately stabilization socio-ecological and economic system.

It is proved that strategic resources, first of all, produce opportunities of the highest order in the context of reali-

zation of the set purposes and tasks of functioning of the enterprise; secondly, they create preconditions for the replacement of non-renewable natural resources with renewable intangibles, which allows optimizing the use of the most valuable natural capital. Given this, their impact on the formation of enterprise performance is proposed to assess through the prism of internal productivity, interpreted by the author as the ability of the enterprise to generate and accumulate intellectual, informational, organizational products over time, which acquire strategic status and create implementation of priority areas of the company's development in the context of the implementation of resource-saving type of production.

Among the many institutions dedicated to the analysis of the problems of efficient use of natural resources, a significant place is occupied by the Club of Rome – an informal international organization that brings together scientists of various specialties. In the report of the Club of Rome "Factor four. Costs – half, return – double. The rational use of natural resources is recognized as a factor in solving socio-economic and environmental problems.

The analysis shows that the growth of productivity of mineral resources involves the introduction of resource-saving type of production, in the context of its implementation is of exceptional importance integrated use of raw materials, which is interpreted as economically viable and technologically possible maximum use of minerals and waste [3].

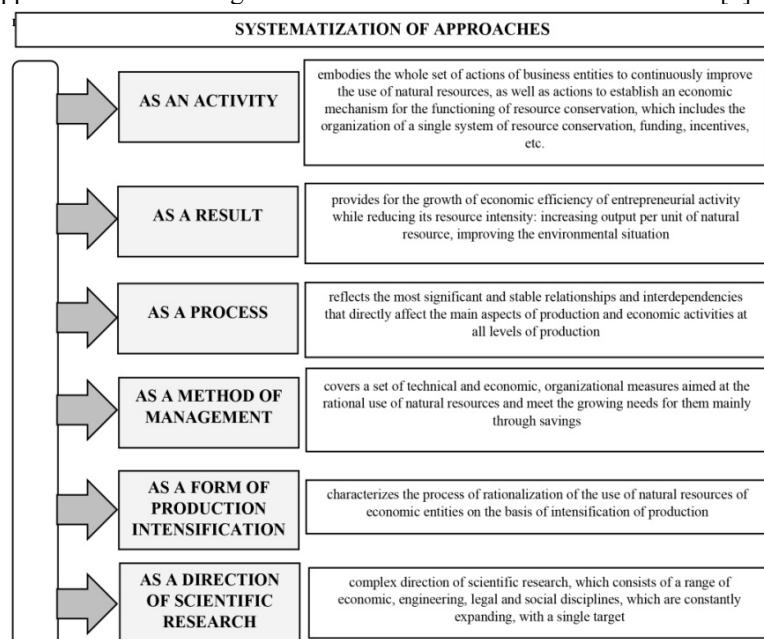

Fig. 2. Systematization of approaches to the forms of manifestation of "rational use of natural resources"

It is proved that the production of products from waste is several times lower than from extracted natural raw materials, and therefore the integrated use of raw materials is a prerequisite for increasing the profitability of the enterprise. Integrated use of raw materials allows to increase the volume of production per unit of resource, reduce the cost of marketable products, expand the market niche of the enterprise and optimize the size of penalties for environmental pollution. Solving environmental problems is also crucial: reducing the area of land allocated for dumps; reduction of the volume of stored waste and dustiness of the territory, etc. Given this, it should be noted that incre-

asing the productivity of natural resources through their integrated use will provide a synergy of environmental and economic efficiency.

Systematization of views on the economic essence of rational use of resources allowed to highlight the most characteristic features (fig. 2).

CONCLUSIONS

In our opinion, planning the rational use of natural resources should be comprehensive and continuous. The prerequisites for this approach are constant monitoring of external and internal conditions of the enterprise, which are constantly changing.

References

1. Horodetska T.B., Belkin D.O., Satanievska M.M. Increasing the effectiveness of resource use as a factor of environmentalization of business activity. *Economics. Finances. Law*. 2022. № 7. pp. 9-13. (in Ukrainian).
2. Hobelia V.V. Economic and safety environmentalization: theory and practice: monograph. Lviv, 2021. 244 p. (in Ukrainian).
3. Prokopenko O.V. Socio-economic motivation of greening of innovative activity: monograph. Sumy, 2010. 395 p. (in Ukrainian).

Список використаних джерел

1. Городецька Т.Б., Белкін Д.О., М.М.Сатанієвська Підвищення ефективності використання ресурсів як фактор екологізації підприємницької діяльності. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 7. С.9-13.
2. Гобеля В.В. Економічна та безпечна екологізація: теорія і практика: монографія. Львів, 2021. 244 с.
3. Прокопенко О.В. Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності: монографія. Суми, 2010. 395 с.

Тетяна Борисівна ГОРОДЕЦЬКА

к.е.н., доцент, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5091-380X>

e-mail: gorodetskayaa85@gmail.com

Марина Миколаївна КАШИНСЬКА

студентка, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0975-2175>

e-mail: kach13@gmail.com

Денис Олегович ВІЛКО

студент, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6297-4183>

e-mail: vvilko@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР НА ЗАСАДАХ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ

У сучасних умовах поступового зменшення природних ресурсів саме природний капітал стає головним обмежуючим фактором виробничих систем. Домінуюча тенденція перевищення темпів використання природних ресурсів над темпами зростання обсягів виробництва зумовлюють виключну увагу до необхідності підвищення продуктивності природних ресурсів у вирішенні екологічних проблем і проблем раціонального використання мінерально-сировинної бази країн. Створений в Україні ресурсний потенціал, його унікальність, масштаби освоєння, відповідна інфраструктура об'єктивно зумовлюють у довгостроковій перспективі збереження значної частки мінерально-сировинного комплексу у суспільному виробництві. Неефективність техніко-економічного механізму користування надрами призводить до великих втрат корисних копалин, що зумовлює об'єктивну необхідність формування концептуально нових підходів до раціонального використання природних ресурсів. Визначальним фактором управління інвестиційним розвитком в умовах обмеженості природних ресурсів є впровадження ресурсозберігаючого типу виробництва. Передумовами раціонального використання ресурсів підприємства є дотримання ресурсних пропорцій підприємства і досягнення максимально ефективного рівня ресурсозабезпеченості всіх бізнес-процесів відповідно до цілей розвитку підприємства. Основними напрямками реалізації цього принципу є такі: дотримання ресурсних пропорцій у рамках тактичних і стратегічних заходів; формування компенсаційного механізму перерозподілу ресурсів на основі трансформації частини базисних ресурсів у стратегічні і компенсаційні, які необхідні для виходу підприємства на рівень стійкого і ефективного функціонування та інвестиційного розвитку. Однією з ключових умов ефективного використання ресурсів є їх збалансованість, оскільки дефіцит одного з них виступає стримуючим чинником розвитку підвищення результативності діяльності підприємства загалом.

Ключові слова: інвестиційний розвиток, ресурси, природні ресурси, екологізація, економічне управління

Наталія Ярославівна **ПЕТРИШИН**

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>

e-mail: natalia.y.petryshyn@lpnu.ua

Андрій Васильович **ТОДОЩУК**

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9406-4846>

e-mail: a.todoschuk@gmail.com

Марта Олегівна **ДАВИДЧАК**

студентка, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7948-7207>

e-mail: marta.davydchak.me.2019@lpnu.ua

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено та проаналізовано стан державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Охарактеризовано впроваджені зміни у механізмі регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. Виокремлено проблеми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та окреслено майбутні перспективи розвитку. Встановлено, що під час воєнного стану зміни у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності повинні враховувати часткову втрату логістичної інфраструктури, зростання рівня політичних ризиків, складність вибору партнерів для налагодження співпраці, щоб у подальшому сприяти ефективному введенню міжнародної торгівлі.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, державне регулювання, воєнний стан, експорт, імпорт

ВСТУП

Внаслідок введення воєнного стану на території України, державне регулювання ускладнюється низкою проблем, зокрема у сфері забезпечення економічної стабільності та розвитку. Тому виникає нагальна потреба у пошуку нових механізмів організації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), які будуть адаптивними до умов сьогодення та забезпечать належну підтримку міжнародним торговельним відносинам, з метою сприяння пошуку нових ринків для збуту вітчизняної продукції і послуг. Здійснення ЗЕД регламентується у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1]. Процедура здійснення митних формальностей прописано у Митному кодексі [2]. Здійснення імпорту сільськогосподарської продукції регулюється Законом України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» [3]. Про надання пільг на товари вказано у Постанові Кабінету Міністрів України «Про перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає квотуванню і ліцензуванню» [4]. Про захист від демпінгу зазначено у Законі України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [5]. Ціла низка законодавчих та нормативно-правових актів регулює правові відносини у сфері ЗЕД та різних аспектів, пов'язаних з її здійсненням. Особливої уваги вимагає дослідження регулювання ЗЕД саме в умовах воєнного стану, що є особливо актуальним в складних умовах сьогодення.

ЗЕД займає значну частку в економічному розвитку та фінансовій стабільності країни. Такий вид діяльності допомагає розширити ринок для придбання сировини чи збуту товарів, уможливорює використання логістичної та транспортної інфраструктури, а також

забезпечує зростання золотовалютних резервів країни. Від початку введення воєнного стану, відбулися значні зрушення та зміни для ЗЕД та економіки загалом.

У І кв. 2022 р. спостерігається негативна динаміка активності експортно-імпортних операцій в Україні (рис. 1). Експорт товарів становив 14 100,7 млн дол. США або 102,9 % порівняно з відповідним періодом 2021 р., імпорт товарів – 14 132,3 млн дол. або 94,4 %. За результатами І кв. негативне сальдо склало 31,6 млн дол., що майже унеможливило торгівлю послугами [6].

МЕТА – дослідити та проаналізувати стан державного регулювання ЗЕД в Україні, охарактеризувати впроваджені зміни у механізмі регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану, виокремити існуючі проблеми державного регулювання ЗЕД та окреслити майбутні перспективи розвитку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

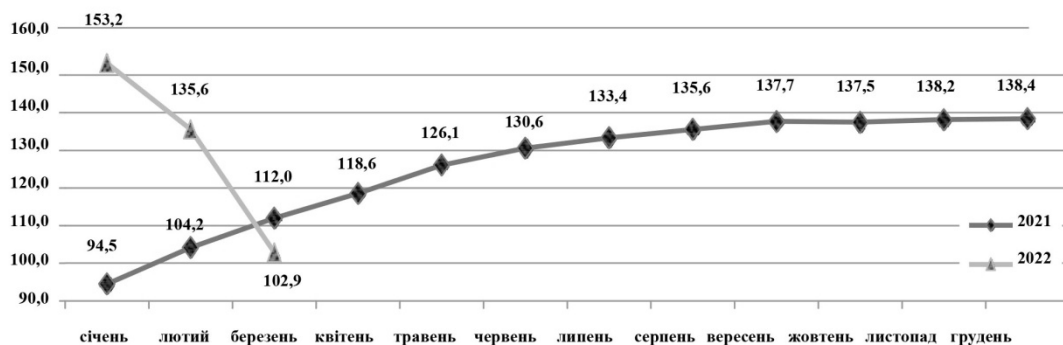
Використана методика дослідження: економічний аналіз, узагальнення, структурний аналіз, синтез, групування, методи графічного моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Оскільки воєнний стан є специфічним правовим режимом, застосування ринкових інструментів впливу на ЗЕД, що були до війни, можуть бути недоцільними. Тому державою запроваджено певні зміни у законодавстві до регулювання ЗЕД.

У регулюванні експорту сільськогосподарських груп товарів введено квотування і ліцензування на експорт пшениці, жита, проса, цукру, м'яса курей свійських, великої рогатої худоби тощо. Також урядом заборонено експортувати овес, гречку, сіль, жито під час воєнного стану. Для експорту мінеральних добрив запроваджено нульову квоту [7].

Темпи зростання експорту товарів

Темпи зростання імпорту товарів

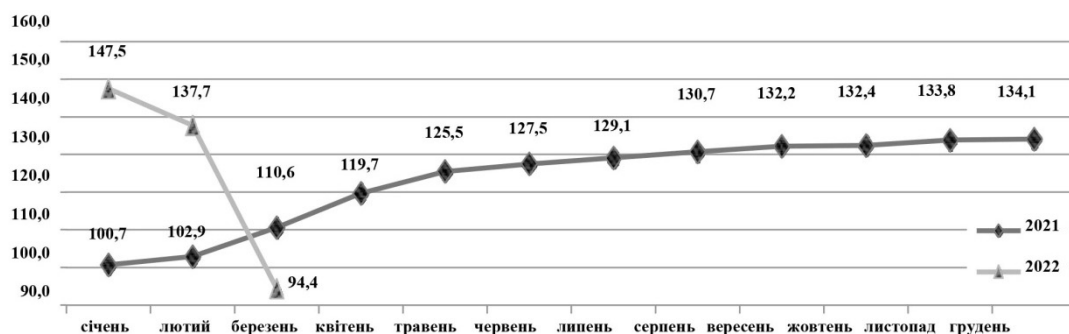

Рис. 1. Темпи зростання/зниження експорту, імпорту товарів в Україні у 2021 р. та 1 кварталі 2022 р. (у % до відповідного періоду попереднього року) (розроблено та сформовано авторами на основі [6])

Стосовно митного контролю та митного оформлення товарів, – згідно Постанови КМУ № 330 від 20.03.2022 «Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану» [8] запроваджено можливість імпортувати більшість товарів за спрощеним способом без проведення митного огляду та без справляння митних платежів. Це стосується і легкових автомобілів, мотоциклів, транспортних засобів для перевезення вантажів, 10 і більше осіб.

За три місяці дії зазначеного режиму в Україну ввезено більше 200 тис. авто, державний бюджет в результаті втратив понад 20 млрд грн надходжень. Без сплати ПДВ та ввізного мита в Україну тільки за перший місяць заїхало 33,5 тис. авто. А вже у травні до України завезено 98 тис. авто, у червні – 105,3 тис. Загалом за три місяці загальна сума наданих пільг склала 26,1 млрд грн – за цей період держбюджет не отримав нічого.

З 1 липня 2022 р. скасовано «нульове розмитнення». Потік ввезених з-за кордону автомобілів зменшився. У липні ввезено 13,6 тис. авто, держбюджет отримав 1,7 млрд грн. Протягом серпня до бюджету надійшло 3,6 млрд грн, завезено 36,3 тис. авто.

Постановою Правління НБУ № 18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів суттєво скорочено порівняно з положеннями у довоєнний час. Встановлено строки тривалістю 90 календарних днів, коли раніше вони становили 365 календарних днів. Очікується, що такі зміни запобігатимуть виведенню капіталу за кордон та знизять ймовірність виникнення

економічних дисбалансів в Україні.

Окрім цього, внесено певні обмеження до переказів валютних цінностей та коштів. Постановою № 18 НБУ [9] забороняється здійснювати транскордонний переказ валютних цінностей з України. Проте є певні випадки імпорту операцій резидентів з купівлі товарів критичного імпорту за переліком, який затверджено постановою КМУ № 153 від 24.02.2022. До критеріїв критичного імпорту належать чотири сектори: енергетика, безпека та оборона, забезпечення життєдіяльності населення та функціонування виробничих підприємств [10].

Проте зміни у законодавстві не вирішують всіх проблем ЗЕД. Експорт товарів з України напряму залежить від логістики. Війська країни агресора заблокували українські порти в Азовському та Чорному морях для транспортування експортно-імпоротної продукції. Припинення авіа сполучень також скоротило кількість шляхів транспортування вантажів, а залізнична інфраструктура переправляє дуже обмежені обсяги товарів.

Більшість вантажів прямує до кордону країн Польщі, Угорщини та Словаччини, а звідти – до портів міст Гданська, Гдині та Констанци. З цих портів здійснюється імпорт товарів. Зазвичай, залізницею транспортують товари експорту – зерно, чорні метали. Проте ширина українських та європейських колій значно відрізняється, тому товари потрібно перевантажувати.

Інша проблема виникла в галузі сільського господарства, оскільки бойові дії часто відбуваються на українських полях та на українських фермах, ґрунт забруднюється боєприпасами, саморобними вибуховими пристроями та розлитим паливом. Це впливає

на світовий імпорт пшениці, який має велике значення для деяких країн Близького Сходу.

Навесні 2022 р. посівна кампанія в Україні розпочалася у всіх областях, крім Луганської, частково навіть на територіях, що знаходяться неподалік активних бойових дій. Проте посівну неможливо провести на всій території України. За оцінками експертів у 2022 р. ярими культурами засіяно приблизно 14 млн га – це 75 % площ [11]. За результатами опитування компаній-членів УКАБ можна говорити про такі площі посівів: ярого ячменю – 906 тис. га (-32 % до загальних площ 2021р.); кукурудзи – 3,8 млн га (-31 %); соя – 4,7 млн га (-28%); сої – 1,4 млн га (+12%).

Частка у загальному обсягу експорту таких товарів, як недорогоцінні та чорні метали, мінеральні продукти, значно знизилась, оскільки найбільші металургійні заводи України, – Маріупольське метпідприємство «Азовсталь» та «ММК Ілліча», зруйновано.

Багато інших підприємств теж були змушені припинити свою діяльність через неможливість матеріально-технічного чи енергетичного забезпечення, через руйнування та окупацію територій. Деяким вдалось зберегти можливість працювати, зустрічаючись з проблемами відтоку персоналу, з ризиками фізичного знищення підприємства та його інфраструктури, з нестабільністю енергопостачання, з проблемами в логіс-

тиці, з коливанням цін та інфляцією.

Отже, стан ЗЕД в Україні є складним, проте перспективи розвитку існують, адже ЗЕД призначено для підтримки економіки країни та її населення. Тому, попри всі труднощі та виклики в умовах воєнного стану, підприємства, які можуть функціонувати, повинні вміти адаптуватись до умов сьогодення та навчитись швидко реагувати на зміни.

ВИСНОВКИ

Обставини, в яких перебуває Україна в умовах воєнного стану, є складними. Такі події вимагають значної зміни інструментів управління економічними процесами та ЗЕД. Саме тому й прийнято низку нормативно-правових актів, які допомагають регулювати експортно-імпорту діяльність господарюючих суб'єктів саме в умовах воєнного стану.

Незважаючи на всю складність ситуації, існують перспективи для подальшого розвитку ЗЕД. Вітчизняні підприємства повинні бути готові до виходу на нові ринки, а для цього потрібно відповідати стандартам високої якості та вимогам прогресивних європейських країн. Це і обумовлює важливість внесення змін у механізми регулювання ЗЕД під час війни та на етапі відновлення економіки.

Список використаних джерел

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України № 959-XII поточна редакція від 01.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
2. Митний кодекс України: Закон України № 4495-VI поточна редакція від 01.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
3. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції: Закон України № 468/97-ВР поточна редакція від 20.09.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/97-вр#Text>
4. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2021 рік: Постанова Кабінету Міністрів України № 1329 від 28.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1329-2020-п#Text>
5. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України № 330-XIV поточна редакція від 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14#Text>
6. Зовнішня торгівля України товарами у I кварталі 2022 року: експрес-випуск. Державна служба статистики України. 2022. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/05/3_4.pdf
7. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік: Постанова КМУ № 1424 від 29.12.2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 4. С. 238. Ст. 217.
8. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану: Постанова КМУ № 236 від 09.03.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. С. 330. Ст. 1318.
9. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ № 18 від 24.02.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 19. С. 317. Ст. 1042.
10. Деякі питання товарів критичного імпорту: Постанова КМУ № 289 від 16.03.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. Ст. 1357.
11. Урожай 2022 року. URL: <https://focus.ua/uk/economics/517429-skolko-zerna-poteryala-ukraina-iz-za-voyuny>

References

1. On foreign economic activity: Law of Ukraine No. 959-XII dated 01.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> [in Ukrainian].
2. Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 4495-VI dated 01.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> [in Ukrainian].
3. On state regulation of import of agricultural products: Law of Ukraine No. 468/97-VR dated 20.09.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/97-вр#Text> [in Ukrainian].
4. On the list of goods, the export and import of which are subject to quotas and licensing in 2021: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1329 dated 28.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1329-2020-п#Text> [in Ukrainian].
5. On the protection of the national producer of goods against dumping imports: Law of Ukraine No. 330-XIV dated 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14> [in Ukrainian].
6. Ukraine's foreign trade in goods in the 1st quarter of 2022: express issue. *State Statistics Service of Ukraine*. 2022. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/05/3_4.pdf [in Ukrainian].
7. On approval of the lists of goods, the export and import of which are subject to licensing, and quotas for 2022: CMU Resolution No. 1424 of 12/29/2021. *Official Bulletin of Ukraine*. 2021. No. 4. P. 238. Art. 217. [in Ukrainian].
8. Some issues of customs clearance of certain goods imported into the customs territory of Ukraine during the period of martial

- law: Resolution of the CMU No. 236 dated 09.03.2022. *Official Bulletin of Ukraine*. 2022. No. 25. P. 330. Art. 1318. [in Ukrainian].
9. On the operation of the banking system during the introduction of martial law: Resolution of the Board of the NBU No. 18 dated 24.02.2022. *Official Bulletin of Ukraine*. 2022. No. 19. P. 317. Art. 1042. [in Ukrainian].
10. Some issues of critical import goods: CMU Resolution No. 289 dated 03/16/2022. *Official Bulletin of Ukraine*. 2022. No. 25. Art. 1357. [in Ukrainian].
11. Harvest of 2022. URL: <https://focus.ua/uk/economics/517429-skolko-zerna-poteryala-ukraina-iz-za-voyny> [in Ukrainian].

Nataliia PETRYSHYN

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>

e-mail: natalia.y.petryshyn@lpnu.ua

Andrii TODOSHCHUK

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9406-4846>

e-mail: a.todoschuk@gmail.com

Marta DAVYDCHAK

student, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7948-7207>

e-mail: marta.davydchak.me.2019@lpnu.ua

FEATURES OF THE REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY DURING MARTIAL LAW

Introduction. As a result of the introduction of martial law on the territory of Ukraine, state regulation is complicated by a number of problems, in particular, in the area of ensuring economic stability and development. Therefore, there is an urgent need to find new mechanisms for the organization of state regulation of foreign economic activity, which will be adaptive to today's conditions and provide adequate support for international trade relations, in order to facilitate the search for new markets for the sale of domestic products and services.

Purpose. Research and analyze the state of state regulation of foreign economic activity in Ukraine. To characterize the implemented changes in the mechanism of regulation of foreign economic activity in the conditions of martial law. To single out the problems of state regulation of foreign economic activity and to outline future prospects for development.

Results. Since martial law is a specific legal regime, the use of market instruments of influence on foreign economic activity that existed before the war may not be appropriate. Therefore, the state introduced certain changes in the legislation on the regulation of foreign economic activity. In particular, it is possible to import most goods in a simplified way without making customs payments and without carrying out a customs inspection; quotas and export licensing of agricultural groups of goods were introduced; the deadline for settlement of operations on the export and import of goods has been reduced; it is prohibited to carry out cross-border transfer of currency values from Ukraine, etc. Particular attention is paid to the problems that complicate the process of introducing foreign economic activity in the conditions of war and directly affect the economic condition of both the enterprise and the state.

Conclusion. During the martial law, changes in the regulation of foreign economic activity should take into account the partial loss of logistics infrastructure, the increase in the level of political risks, the difficulty of choosing partners and establishing cooperation, etc. and help the country in the effective conduction of international trade.

Keywords: foreign economic activity, state regulation, martial law, export, import

Юлія Леонідівна ЧИРКОВА

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7315-9520>e-mail: yuliya.l.chyrkova@lpnu.ua**Мар'яна Григорівна БОРТНІКОВА**

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2346-8007>e-mail: mariana.h.bortnikova@lpnu.ua**КРОС-КУЛЬТУРНА БІЗНЕС-ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТРУДНОЩІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОПТИМАЛЬНІ ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ**

У статті відображено особливості розвитку категорії «крос-культурна бізнес-взаємодія», на базі чого уточнено сутність вказаного поняття з позиції багатокультурної бізнес-співпраці з міжнародними партнерами, а також залучення до колективу фахівців-іноземців. Узагальнено орієнтовну статичну модель крос-культурних комунікацій, що зазвичай функціонує в межах вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, деталізовано форми та типи крос-культурної взаємодії. На підставі цього виокремлено ключові проблемні моменти, що перешкоджають активному розвитку концепції крос-культурної бізнес-взаємодії в українських соціально-економічних реаліях, та запропоновано прикладні варіанти їх вирішення.

Ключові слова: крос-культурне управління, бізнес-взаємодія, зовнішньоекономічні зв'язки, підприємство, імпорт, експорт, удосконалення

ВСТУП

У сучасній економічній дійсності особливо гостро відчувається значний вплив глобалізації, інтернаціоналізації та інтеграційних процесів, які, без перебільшення, охоплюють весь світ. Тому все більше компаній виходять на міжнародні ринки, будують підприємства в інших країнах і створюють альянси із зарубіжними суб'єктами господарювання. Виходячи за рамки національної економіки, підприємства зіштовхуються з низкою факторів, які впливають на успішність ведення міжнародної діяльності.

Одне з провідних місць у цьому контексті належить фактору культури, під яким розуміють традиції, ментальність, духовні цінності народів, які й закладають основу для усіх процесів крос-культурної взаємодії. Це міжкультурне співробітництво може сприяти зростанню та розвитку корпорацій у всьому світі, внаслідок чого підвищується попит на кваліфіковану культурно різноманітну робочу силу. Останнім часом спостерігається зростання чисельності працівників різних культур на підприємствах; зі свого боку, технологічний прогрес сприяє спільній роботі міжкультурних колективів в умовах глобалізації. Хоча у міжкультурній робочій силі є багато переваг, присутні також багато неоднозначних моментів та складнощів, а це означає, що розуміння найкращого способу управління бізнесом культурно різноманітних колективів стало важливішим, аніж будь-коли. Відомо, що впровадження дієвих методів крос-культурного менеджменту в подальшому призведе до отримання найкращих результатів діяльності команди підприємства і згодом підвищить конкурентоспроможність компаній як в межах однієї країни, так і в міжнародному масштабі.

Значну частину досліджень у галузі управління крос-культурною взаємодією підприємницьких структур здійснено зарубіжними авторами у 1990-х рр. З появою у світ праці Є. Хола і Д. Трагера «Culture as Communication» («Культура як комунікація»), авторами вперше

запропоновано термін «міжкультурна комунікація», що відбивала, на їхню думку, особливу галузь людських відносин [1]. У сучасній науці й практиці крос-культурної бізнес-взаємодії найбільш відомими є моделі світової ділової культури, розроблені голландськими менеджерами Ф. Тромпенаарсом і Г. Хофстеде, а також модель британського фахівця у сфері міжкультурної комунікації – Р. Льюїса, який систематизував класифікаційні ознаки ділових культур у міжнародному бізнесі [2-3]. Окрім того, заслуговують на увагу дослідження й інших фахівців у цій площині. Зокрема, Г. Трайандіс першим розробив теорію, методологію та понятійно-категорійний апарат крос-культурної психології [4]; у працях Дж. Беррі актуалізовано питання змісту методики крос-культурного аналізу на засадах компаративізму у сфері культурної варіативності [5]. С. Наролл ввів поняття «культурної одиниці» як інструменту компаративістського аналізу, а Р. Гестеланд загалом вивчав питання крос-культурної поведінки у бізнесі [6; 7].

Вивченню особливостей організаційної структури та специфіки застосування крос-культурного аспекту управління міжнародними компаніями присвячено роботи вітчизняних науковців З.А. Атаманчук, Т.П. Близнюк, С.Д. Гелей, Н.Я. Горбач, І.І. Околітої, Ю.М. Петрушенко, О.М. Романуки, Л.С. Філатової, М.П. Хмари, О.І. Чайки та ін. [8-15].

Незважаючи на усе це, на сьогодні простежується гостра необхідність ще більш поглиблено, змістовно та критично проаналізувати наявні національні розробки у сфері крос-культурного менеджменту, адже з виходом на нові ринки з'являється ймовірність стикнутися з мінливим бізнес-середовищем. А вміння пристосовуватися до різних умов ведення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) забезпечить довготривалу конкурентоспроможну позицію підприємницьких структур на шляху освоєння нових ринків збуту.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною основою дослідження виступають праці

провідних вітчизняних та іноземних науковців, результати прикладних досліджень фахівців-практиків у сфері крос-культурної бізнес-взаємодії підприємницьких структур. У процесі виконання роботи та відображення результатів застосовано такі загальнонаукові методи дослідження: етимологічний, порівняння, систематизація, синтезу та аналізу, узагальнення тощо.

Враховуючи вищесказане, **МЕТОЮ** роботи декларуємо формування теоретико-прикладних рішень з удосконалення крос-культурної бізнес-взаємодії підприємницьких структур в умовах багатостороннього розширення їх зовнішньоекономічних зв'язків (ЗЕЗ). Відповідно до заявленої мети дослідження зосереджуватиметься на виконанні низки завдань, зокрема: вдосконаленні сутнісного наповнення поняття «крос-культурна бізнес-взаємодія», визначенні ключових проблемних моментів, що перешкоджають ефективному встановленню та підтримці міжкультурних бізнес-комунікацій, а також формуванні обґрунтованих управлінських заходів з метою їх якнайшвидшого та, одночасно, якісного усунення.

РЕЗУЛЬТАТИ

У зв'язку з посиленням взаємозалежності бізнес-процесів організацій і глобалізації конкуренції на світових ринках локальні культури (національні, ділові, корпоративні) вступають між собою у певну взаємодію, внаслідок чого розмиваються межі між так званими своїми і чужими культурами [8]. Тобто поняття культури у міжнародному бізнесі – це вкрай багатогранне явище. У крос-культурному менеджменті вона поділяється на 4 рівні, кожен з яких обумовлює психологію, свідомість і поведінку людини. Кожен рівень формується під впливом сім'ї, соціальної групи, географічного регіону, професійного та національного оточення.

Національна, ділова та корпоративна культура тісно пов'язані між собою. В організації міжнародного бізнесу проявляються культурні відмінності, тому менеджери туристичних фірм повинні розробити такі тактичні підходи до ведення справ і власної поведінки, щоб через взаємовигідне ділове спілкування, врахування культурних особливостей місцевого населення ефективно працювати в тій чи іншій країні світу [6].

Отже, сутність крос-культурної бізнес-взаємодії слід розглядати з позиції основи крос-культурного менеджменту підприємств, що охоплює сукупність різних рівнів культури у бізнес-середовищі, які базуються на управлінні відносинами, що виникають на перетині національних і організаційних культур.

Крос-культурний менеджмент – нова галузь знань для України. Тривалий період українська держава знаходилася у складі СРСР, політика якого пропагувала існування єдиної наднаціональної спільноти, а саме «радянського народу», тому на крос-культурні дослідження було накладено ідеологічне табу. Саме тоді на заході, особливо в США, крос-культурні дослідження були традиційно пріоритетним напрямом. Прагнучи отримати від закордонних ринків максимальну віддачу, українська економіка будується на нових ідеологічних засадах міжнародних відносин, які базуються на чесних, некорупційних стосунках та нейтралізації міжкультурних конфліктів.

Формування на українських підприємствах крос-культурного менеджменту є необхідною умовою для конкурентної боротьби і виведення продукції на внутрішні і закордонні ринки, оскільки ці знання досить важко виявити та скопіювати, тому вони стають втіленням унікальних конкурентних переваг компанії, що дасть змогу фірмі міцно закріпитися на міжнародному ринку [12].

Керівники вітчизняних підприємств, прагнучи забезпечити динамічну інтеграцію компанії у міжнародне бізнес-середовище, чітко усвідомлюють, що вона неможлива без налагодження ефективної крос-культурної бізнес-взаємодії. Очевидно, що така взаємодія заснована на крос-культурних підприємницьких комунікаціях. Вказана категорія розглядається топ-менеджерами як процес передачі і сприйняття комерційної інформації в умовах міжнародного спілкування на основі різних інформаційних каналів і засобів. На поточний момент часу в межах вітчизняних підприємницьких структур зазвичай застосовується статична модель процесу крос-культурних підприємницьких комунікацій, що відображена на рис. 1.

Загалом під інформацією тут розглядається будь-якого виду повідомлення (звернення, послання, зведення тощо) іноземному контрагенту, що має комерційний характер, тобто його кінцевою метою є отримання прибутку (рідше- досягнення інших статутних цілей суб'єкта господарювання).

Кодування – конкретна форма (безпосереднє втілення) подання звернення, яке відправник прагне довести до одержувача у вигляді певних кодів (реклами, предметів, візуальних образів тощо).

Канал комунікації – сукупність засобів передачі (розповсюдження, поширення) інформації (сукупність медіаканалів і конкретних медіаносіїв).

Декодування – «розшифровування», інтерпретація, засвоєння звернення-інформації, котрі надсилаються джерелом комунікації.

Одержувач комунікації (адресат: інший, окрім відправника, суб'єкт комунікативного процесу; «проти-лежний суб'єкт») – цільові аудиторії, потенційні покупці, ділові партнери тощо, у встановленні комунікації-взаємодії з якими зацікавлений відправник. Зворотна реакція – набір відгуків одержувачів інформації, які (відгуки) виникають в процесі отримання й засвоєння (оброблення) комунікативного звернення. Збір, аналіз даних комунікативного процесу і розроблення «проєкту» нового інформаційного звернення відповідно до умов, котрі змінилися під впливом перешкод. Зворотний зв'язок – частина відповідної реакції одержувачів попередньої інформації та «проєкт» нового комунікаційного звернення, які розробляються за підсумками аналізу комунікативного процесу.

Доцільно зазначити, що у процесі виробничо-комерційної, а також зовнішньоекономічної діяльності крос-культурні бізнес-комунікації суб'єктів господарювання отримують просторово-часовий розвиток, а отже, наведена на рис. 1 модель набуває динамічних ознак.

Ведучи мову про форми крос-культурної бізнес-взаємодії, слід зазначити, що на сьогодні найчастіше спостерігаємо застосування:

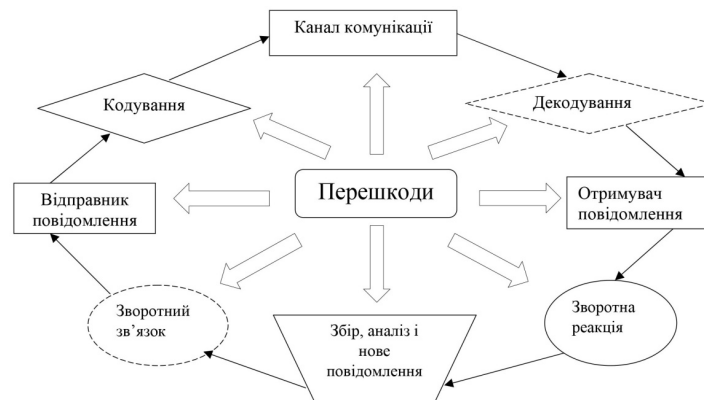

Рис. 1. Статична модель крос-культурних бізнес-комунікацій підприємств-суб'єктів ЗЕД [розроблено авторами]

– міжособистісних (обмін інформацією між двома або кількома економічними суб'єктами, які вступили в безпосередній комунікативний процес) – наприклад, у разі замовлення запасних деталей та узгодження умов сервісного обслуговування певного іноземного обладнання між менеджером зі збуту українського підприємства та менеджером із обслуговування клієнтів іноземної компанії-партнера;

– внутрішньогрупових (прямий обмін інформацією у малих групах від 2-3 до 20-30 людей) – наприклад, у разі укладання зовнішньоекономічних угод співпраці із іноземними контрагентами;

– масових (взаємодія суб'єктів, що здійснюється за допомогою обміну масовою інформацією з використанням спеціальних технічних засобів, у результаті чого у процесі комунікації беруть участь одночасно великі групи клієнтів-партнерів по бізнесу) – наприклад, за умови участі представників різних компаній у міжнародних семінарах, вебінарах, виставках та презентаціях.

Вивчаючи крос-культурні комунікації, особливо в умовах розширення ЗЕЗ вітчизняних компаній, досліджено, що на підприємствах застосовуються як вербальні, так і невербальні їх види. До вербальних належить мовне спілкування, яке втілюється в обміні інформацією та в емоційних переживаннях учасників комунікативного процесу. Якщо виникають певні мовні бар'єри, на перший план тоді виходять невербальні крос-культурні комунікації, серед яких прийнято виділяти такі прийоми взаємодії як кінематика (сукупність жестів, поз, рухів тіла); такесика (рукописання, поцілунки, поплескування та інші дотики до тіла партнера по бізнес-комунікації); сенсорика (сукупність чуттєвого сприйняття, яке ґрунтується на інформації органів почуттів); проксемика (способи використання простору в комунікативному процесі); хронеміка (способи використання часу у просторі) тощо.

Водночас світ продовжує зберігати значну кількість культурних відмінностей. Вони стають перепонами у переговорних процесах, роботі працівників компаній. Усе це породжує проблеми крос-культурного характеру.

Вагомими причинами виникнення перепон у крос-культурній бізнес-взаємодії українських суб'єктів господарювання із зовнішньоекономічними контрагентами сьогодні часто постають комунікативні бар'єри. Їхня кількість у кожній окремій компанії безпосередньо залежить від специфіки її роботи. Однак спільними для усіх організацій є низка міжкультурних комуніка-

тивних бар'єрів.

Першим з таких вважаємо недостатній рівень толерантності до мультикультурних відмінностей клієнтів, постачальників та інших контрагентів у колективі відділу ЗЕД. Формування високого рівня толерантності – першочергове завдання. Це допомагає забезпечити фізичну безпеку персоналу, боротися з негативними поведінковими наслідками терористичних загроз, поширювати принципи гендерної, сексуальної, релігійної рівності, сприяти зростанню рівня гідності кожного члену колективу.

Також проблемним моментом може стати нездатність окремих учасників переговорних процесів з іноземними партнерами чи інших напрямів крос-культурної бізнес-взаємодії своєчасно та коректно використовувати вербальні і невербальні засоби спілкування. Під час міжкультурної комунікації людина часто не в змозі повністю засвоїти специфіку чужої мови, адекватно розуміти не тільки слова, але й невербальну поведінку, що супроводжується жестами, мімікою. Складності у спілкуванні можуть мати легку форму (наприклад, відмінності мов європейської групи) та складну (наприклад, протилежність мовних основ країн Сходу, арабського світу, Європи). А це, зі свого боку, може стати причиною виникнення конфліктних ситуацій та криз співпраці.

Складності у крос-культурній бізнес-взаємодії суб'єкта господарювання можуть виникати і під впливом нівелювання важливості таких її інструментів, як етіс- і еміс-елементів. Крос-культурні дослідження довели, що вираз емоцій і закономірності пам'яті є етіс-елементами. Однак у міжкультурному спілкуванні людина повинна знати і враховувати ситуативні особливості, пов'язані з еміс-елементами. Наприклад, соціальна дистанція між людьми – це елемент спілкування, властивий людям з різних культур. Для певних культур тісні обійми та рукописання з поцілунками є нормою, для інших це може бути сприйнято як посягання на власний простір та погані манери.

Труднощі крос-культурної взаємодії у вітчизняних компаній можуть виникати і через усталену на підприємстві тенденцію розглядати світ крізь культурні фільтри. Ці фільтри є особливим механізмом, за допомогою якого культура впливає на комунікацію. Культурні відмінності і символіка можуть призводити до помилок, нерозуміння і конфліктів. Дія культурних фільтрів відома усім нам зі старих казок, в яких розповідалося про заморські країни та дивні речі, що там

відбуваються.

У продовження попереднього проблемного моменту, негативний вплив на крос-культурну бізнес-взаємодію досліджуваного підприємства можуть мати помилки в інтерпретації поведінки, які створюють бар'єри на шляху ефективної міжкультурної комунікації. Інші атрибутивні тенденції, такі як спотворення інформації з метою задоволення власних інтересів (self-serving bias), захисні атрибуції, також виявляються в різних культурах по-різному, і усі ці нюанси треба обов'язково знати перед початком нової транскордонної співпраці.

Варто також зазначити, що труднощі у налагодженні нових ЗЕЗ суб'єктів господарювання можуть виникнути через відсутність інструментів моніторингу рівня соціальної відповідальності компанії перед зацікавленими стейкхолдерами, зокрема й іноземними. Рівень соціальної відповідальності є тим фактором, що чинить безпосередній вплив на бізнес-взаємодію суб'єкта господарювання, особливо у крос-культурному контексті, адже відображає його надійність, а також зорієнтованість на довготривалу перспективу співпраці та сталий розвиток, що особливо актуально у сучасних

екоцентричних умовах.

Загалом проблемні моменти у досліджуваній сфері можуть виникати й через те, що на підприємстві має місце застарілий підхід до управління експортно-імпортною діяльністю, без врахування комплексного інструментарію крос-культурної бізнес-взаємодії з іноземними партнерами, що часто створює нездоланні бар'єри для суб'єкта господарювання у напрямі розширення ЗЕЗ.

З усієї наведеної сукупності проблемних моментів вважаємо за доцільне за сучасних умов виокремити ті, які стають наслідком певних порушень та архаїзмів в управлінській системі самих вітчизняних підприємств, тобто сформувались за результатами їх діяльності. Саме такі перешкоди ми маємо можливість ефективно усунути задля удосконалення крос-культурної бізнес-взаємодії досліджуваного суб'єкта господарювання в умовах розширення ЗЕЗ. На рис. 2 висвітлено оптимальні, на нашу думку, заходи, які якнайшвидше варто впровадити для вирішення виявлених ключових проблем та вдосконалення предмету дослідження.

Рис. 2. Проблеми крос-культурної бізнес-взаємодії підприємств в умовах розширення зовнішньоекономічних зв'язків та шляхи їх вирішення [узагальнено авторами]

Стосовно першої з наведених проблем, – варто зазначити, що застосування крос-культурного елемента в управлінні трудовими ресурсами відіграє величезну роль у подоланні різноманітних комунікаційних бар'єрів, особливо в умовах інтернаціональної бізнес-взаємодії. У результаті лише комплексний підхід на засадах моделювання дасть можливість найкраще розкрити принципи роботи крос-культурної комунікації на підприємстві, оскільки орієнтовані на виявлення і вивчення глибинних економічних, політичних, моральних та інших підстав міжсуб'єктних відносин на міжнародному ринку. Акцентуємо увагу на тому, що для того щоб успішно діяти у крос-культурному бізнес-середовищі, керівникам досліджуваного суб'єкта господарювання слід вирішувати низку стратегічно важливих питань, що виникають унаслідок культурних відмінностей. Однією з найважливіших стратегій є адаптація персоналу до середовища, в якому зараз він працює. Ігнорування культурних відмінностей або нерозуміння їх важливості може призвести до зниження конкурентної позиції підприємства. Менеджери всіх рівнів управління повинні мати високий рівень культурного інтелекту для впровадження творчих рішень та вирішення питань культурних бар'єрів, особливо у контексті запланованого розширення діяльності компанії на іноземних ринках.

Для вирішення другої проблеми пропонуємо впровадити сучасну концепцію event-менеджменту, яку буде спрямовано на проведення низки заходів професійного та неформального характеру і до яких будуть залучатись представники бізнесу іноземного партнера, з яким вже попередньо слід сформулювати базові домовленості про налагодження співпраці у експортно-імпортній сфері. Усі супутні моменти мають бути обговорені з метою прийняття заключних рішень та підписання угод в межах event-заходів, які організовуватимуться вітчизняним підприємством. Щоб якісно підготуватись до цих заходів та врахувати усі необхідні соціокультурні моменти, керівництву підприємства рекомендовано впровадити концепцію event-менеджменту, яка буде враховувати усі особливості становлення бізнес-взаємин із потенційними іноземними клієнтами, чия ділова етика та характерні риси ділової співпраці можуть значно відрізняються від українських, а отже, мають стати винятковою сферою вивчення для усіх причетних до крос-культурних комунікацій представників суб'єкта господарювання.

ВИСНОВКИ

Формування на українських підприємствах крос-культурного менеджменту є необхідною умовою для проведення конкурентної боротьби і виведення про-

дукції на внутрішні і закордонні ринки. Водночас світ продовжує зберігати значну кількість культурних відмінностей. Вони стають перепонами у переговорних процесах, роботі працівників компаній. Усе це породжує проблеми крос-культурного характеру: комунікативні бар'єри учасників бізнес-взаємодії, нездатність учасників переговорних процесів із іноземними партнерами чи інших напрямів крос-культурної бізнес-взаємодії своєчасно та коректно використовувати вербальні і невербальні засоби спілкування; нівелювання важливості етіс- та етіс-елементів в умовах крос-культурної взаємодії; помилки в інтерпретації поведінки партнера по крос-культурній комунікації тощо.

У сучасних умовах доцільно зосереджувати увагу на вирішенні тих, які стають наслідком певних порушень в управлінській системі самих вітчизняних підприємств, тобто сформувались за результатами їх діяльності і можуть бути вирішені його власними силами. У цьому контексті найчастіше створює труднощі відсутність крос-культурного елементу в системі управління трудовими ресурсами вітчизняних підприємств, що формує бар'єри для активізації їх бізнес-взаємодії

у зовнішньоекономічній сфері. Для вирішення цього проблемного моменту варто впровадити модель крос-культурного управління вітчизняного підприємства з метою адаптації його фахівців до активної бізнес-взаємодії у зовнішньоекономічній сфері. Ще однією вагомою перешкодою для налагодження та розвитку ефективних крос-культурних зв'язків вважаємо обмеженість інструментарію становлення нових партнерських відносин в умовах крос-культурної бізнес-взаємодії вітчизняних підприємств, що ставить під загрозу її довершеність та результативність. Щоб нівелювати вплив цієї проблеми, запропоновано реалізувати концепцію event-менеджменту з метою вдосконалення методів і форм крос-культурної бізнес-взаємодії вітчизняних підприємств в умовах налагодження експортних операцій на нових іноземних ринках. Саме на розроблення теоретико-прикладних засад реалізації двох вищезазначених заходів з усунення перешкод розвитку крос-культурних бізнес-комунікацій підприємств і доцільно зосередити подальші наукові дослідження.

Список використаних джерел

1. Trager G., Hall E. Culture as Communication: A Model and Analysis. *Explorations: Studies in Culture and Communication*. New York, 1954.
2. How Hofstede & Trompenaars Models of Cultural Dimensions Apply to Global Leadership. URL: <https://eurac.com/how-the-2-models-of-cultural-dimensions-hofstede-trompenaars-apply-to-global-leadership/>
3. Косов А. Знакомьтесь, Ричард Льюис! Искусство делового общения как залог успеха в бизнесе. URL: <https://www.forextimes.ru/foreks-stati/znakomtes-richard-lyuis-iskusstvo-delovogo-obshheniya-kak-zalog-uspeha-v-biznese>
4. Triandis H.C. Cross-cultural industrial and organizational psychology. *Triandis H.C., Dunnette M.D., Hough L.M. (eds.), Handbook of industrial and organizational psychology*. 1994, pp. 103–172.
5. Berry J.W. Cross-cultural psychology: research and applications. 2002. URL: [researchgate.net/publication/245817518_Berry_J_W_Poortinga_Y_H_Segall_M_H_Dasen_P_R_2002_Cross-cultural_psychology_research_and_applications_Second_revised_edition](https://www.researchgate.net/publication/245817518_Berry_J_W_Poortinga_Y_H_Segall_M_H_Dasen_P_R_2002_Cross-cultural_psychology_research_and_applications_Second_revised_edition)
6. Алдошина М.В., Брусильцева Г.М. Крос-культурні комунікації в туризмі в умовах глобалізації. *Бізнес інформ*. 2014. № 3. С. 197–202.
7. Глінковська Б., Чеботарьов Є., Чеботарьов В. Крос-культурні підприємницькі комунікації: навчально-методичний посібник для магістрантів. Старобільськ, 2018. 120 с.
8. Атаманчук З.А. Вплив крос-культурних комунікацій у міжнародному туризмі на дифузії інновацій між країнами. *Економіка і організація управління*. 2022. №1 (45). С. 59–65.
9. Близнюк Т.П. Крос-культурні особливості менеджменту сучасної мультинаціональної організації: монографія. Харків, 2017. 296 с.
10. Теорія та історія світової і вітчизняної культури / Н.Я. Горбач та ін. Львів, 1992. 166 с.
11. Філатова Л.С., Околіта І.І. Крос-культурний менеджмент в міжнародному бізнесі. *Східна Європа: Економіка, Бізнес та Управління*. 2022. Вип. 2 (07). С. 8–12.
12. Петрушенко Ю.М. Крос-культурні аспекти підвищення ефективності міжнародного бізнесу. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 5. С. 146–148.
13. Романуха О.М. Роль крос-культурних комунікацій у менеджменті організацій. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. №9. С. 608–613.
14. Хмара М.П., Пилипенко Б.Г. Крос-культурний менеджмент міжнародних корпорацій. *Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 6 (117). С. 20–28.
15. Chaika O.I. Communicative strategies in cross-cultural business environment. *Scientific journal «International Journal of Philology»*. Kyiv, 2020. Vol. 11. No. 1. pp. 114–121.

References

1. Trager G., Hall E. Culture as Communication: A Model and Analysis. *Explorations: Studies in Culture and Communication*. New York, 1954.
2. How Hofstede & Trompenaars Models of Cultural Dimensions Apply to Global Leadership. URL: <https://eurac.com/how-the-2-models-of-cultural-dimensions-hofstede-trompenaars-apply-to-global-leadership/>
3. Kosov A. Meet Richard Lewis! The art of business communication as a key to success in business. URL: <https://www.forextimes.ru/foreks-stati/znakomtes-richard-lyuisiskusstvo-delovogo-obshheniya-kak-zalog-uspeha-v-biznese> (in Russian).
4. Triandis H.C. Cross-cultural industrial and organizational psychology. *Triandis H.C., Dunnette M.D., Hough L.M. (eds.), Handbook of industrial and organizational psychology*. 1994, pp. 103–172.
5. Berry J.W. Cross-cultural psychology: research and applications. 2002. URL: [researchgate.net/publication/245817518_Berry_J_W_Poortinga_Y_H_Segall_M_H_Dasen_P_R_2002_Cross-cultural_psychology_research_and_applications_Second_revised_edition](https://www.researchgate.net/publication/245817518_Berry_J_W_Poortinga_Y_H_Segall_M_H_Dasen_P_R_2002_Cross-cultural_psychology_research_and_applications_Second_revised_edition)

applications_Second_revised_edition

6. Aldoshyna M.V., Brusiltseva H.M. Cross-cultural communications in tourism under globalization. *Business Inform.* 2014. No 3. pp. 197-202 (in Ukrainian).
7. Hlinkovska B., Chebotarov Ye., Chebotarov V. Cross-cultural entrepreneurial communications. Starobilsk, 2018. 120 p. (in Ukrainian).
8. Atamanchuk Z.A. Impact of cross-cultural communications in international tourism on innovations diffusion among countries. *Economic and management organization.* 2022. №1 (45). pp. 59-65 (in Ukrainian).
9. Blyzniuk T.P. Cross-cultural peculiarities of modern multinational organization management: monograph. Kharkiv, 2017. 296 p. (in Ukrainian).
10. Theory and history of world and domestic culture / N.Ya. Horbach et al. Lviv, 1992. 166 p. (in Ukrainian).
11. Filatova L.S., Okolita I.I. Cross-cultural management in international business. *Eastern Europe: economy, business and management.* 2022. Issue. 2 (07). pp. 8–12 (in Ukrainian).
12. Petrushenko Yu.M. Cross-cultural aspects of enhancing the international business effectiveness. *Bulletin of Khmelnytskyi national university.* 2009. No 5. pp. 146–148 (in Ukrainian).
13. Romanukha O.M. Role of cross-cultural communications in organizations management. *Economics and Enterprises Management.* 2017. No 9. pp. 608-613 (in Ukrainian).
14. Khmara M.P., Pylypenko B.H. Cross-cultural management of international corporations. *State and regions. Series: Economics and Business.* 2020. No 6 (117). pp. 20-28 (in Ukrainian).
15. Chaika O.I. Communicative strategies in cross-cultural business environment. *Scientific journal «International Journal of Philology».* Kyiv, 2020. Vol. 11. No. 1. pp. 114-121.

Yuliia CHYRKOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7315-9520>

e-mail: yuliya.l.chyrkova@lpnu.ua

Mariana BORTNIKOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2346-8007>

e-mail: mariana.h.bortnikova@lpnu.ua

CROSS-CULTURAL BUSINESS COOPERATION AT ENTERPRISES ENGAGED IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES: CHALLENGES OF IMPLEMENTATION AND OPTIMAL WAYS TO OVERCOME THEM

Rapid changes in internationalization are having a huge impact on how businesses operate and their work environments, connecting them with customers and colleagues around the world. This cross-cultural collaboration can promote the growth and development of corporations around the world, resulting in increased demand for a skilled, culturally diverse workforce. While there are many advantages and disadvantages to an intercultural workforce, this means that understanding the best way to manage the business of culturally diverse teams is more actual today than ever.

The purpose of the paper is reflected in the formation of measures to improve the cross-cultural business interaction of Ukrainian enterprises in the context of expanding foreign economic relations.

The world continues to retain a significant number of cultural differences. They become obstacles in the negotiation processes, the work of company employees. All this gives rise to problems of a cross-cultural nature (communication barriers of participants in business interaction, the inability of participants in negotiation processes with foreign partners or other areas of cross-cultural business interaction to use verbal and non-verbal means of communication in a timely and correct manner; leveling the importance of etic- and emic-elements in conditions of cross-cultural interaction; mistakes in interpreting the behavior of a partner in cross-cultural communication, etc.). As the result, the ways to solve existing problems at the enterprise were proposed as follows: the implementation of the cross-cultural management model at the enterprise in order to adapt its specialists to active business interaction in the foreign economic sphere, as well as the introduction of the concept of event management in order to improve methods and forms of cross-cultural business interaction of Ukrainian enterprises in terms of establishing new export-import operations.

Keywords: cross-cultural management, business interaction, foreign economic relations, enterprise, import, export, improvement

Алла Миколаївна **ІВАНОВСЬКА**

д.ю.н., професор, проректор з наукової роботи, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8608-5030>
e-mail: ivanovskaalla@gmail.com

Катерина Петрівна **ВЛАДОВСЬКА**

старший викладач, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3857-9292>
e-mail: gorda2018@ukr.net

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ В ІНТЕРЕСАХ ІНШИХ ОСІБ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ ТА ЇХ УЧАСТІ У СПРАВАХ ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ, ВЧИНЕНІ ПУБЛІЧНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ

У статті досліджено правові засади звернення до суду в інтересах інших осіб органів публічної влади та посадових осіб та їхньої участі у справах про правопорушення, що пов'язані з корупцією, вчинені публічними службовцями. Автори дійшли висновку, що у межах реалізації своїх повноважень суб'єктами таких звернень є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор та Національне агентство з питань запобігання корупції, з питань представництва інтересів інших осіб у справах про правопорушення, що пов'язані з корупцією, вчинені публічними службовцями такими органами є Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Національне агентство із питань запобігання корупції.

Ключові слова: посадові особи, публічна служба, публічний службовець, електронна декларація, корупційне правопорушення, пов'язане з корупцією правопорушення, адміністративне судочинство, адміністративний процес, адміністративний позов, прокурор, Національне агентство з питань запобігання корупції

ВСТУП

Відповідно до ст. 54 Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) органи та особи, визначені у ст. 53 КАСУ, що звертаються до адміністративного суду в інтересах інших осіб, мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права закінчувати справу примиренням. Такими суб'єктами відповідно до КАСУ є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор та Національне агентство з питань запобігання корупції [1]. Зазначені учасники адміністративно-процесуальних правовідносин по суті мають правовий статус позивача, хоча водночас звертаються за захистом не власних прав та охоронюваних законом інтересів, а прав та інтересів інших суб'єктів – особи, в інтересах якої відбувається подання адміністративного позову або держави (у цьому разі вони повинні подати одночасно із позовом, заявою, скаргою також документи, що підтверджують наявність визначених законом підстав для звернення до суду в інтересах інших осіб або держави [2, с. 116].

Одним з випадків такої участі органів публічної влади та посадових осіб в інтересах іншої особи або держави є участь таких суб'єктів у справах, що відкриваються внаслідок вчинення правопорушень, що пов'язані з корупцією – прямо чи опосередковано. На жаль, у КАСУ правовий статус таких суб'єктів, правові засади їх звернення із адміністративним позовом та участі у вирішенні справи, що відкрита за відповідним позовом, належно не визначено, що зумовлює необхідність здійснення наукових досліджень та пошуків, які в подальшому може бути використано у законопроектній роботі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблематика звернення до суду в інтересах інших осіб органів публічної влади та посадових осіб стала предметом наукових досліджень таких учених, як: Є.А. Безкровний, Л.Д. Будзан, А.Е. Ганев, М.В. Джафарова, О.О. Косиця, І.О. Клочко, М.В. Косюта, В.В. Луцик, С.А. Подоляка, М.В. Руденко, І.В. Соболева, питання правової природи правопорушень, пов'язаних із корупцією досліджувалася такими вченими, як К.В. Берднікова, К.Л. Бугайчук, О.О. Губанов, І.В. Діденко, В.О. Іванцов, Є.О. Лаврентьева, О.В. Легка, Д.О. Сіренко, В.М. Трепак та ін. Водночас питання правових засад звернення до суду в інтересах інших осіб органів публічної влади та посадових осіб та їх участі у справах про правопорушення, що пов'язані з корупцією, вчинені публічними службовцями, досліджено недостатньо, що доводить необхідність здійснення відповідного наукового дослідження.

МЕТА статті – здійснити дослідження правових засад звернення до суду в інтересах інших осіб органів публічної влади та посадових осіб та їхньої участі у справах про правопорушення, що пов'язані з корупцією, вчинені публічними службовцями.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічною та інформаційною основою дослідження є праці вчених-правознавців, матеріали періодичних видань та нормативно-правова база з питань запобігання та протидії корупції в Україні та порядку здійснення адміністративного судочинства. У статті використано методи аналізу, синтезу, теоретичного узагальнення, індукції, дедукції тощо.

РЕЗУЛЬТАТ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» правопорушення, що пов'язане з корупцією – це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, обмеження, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. У разі, якщо діяння містить ознаки корупції, воно є корупційним правопорушенням, за нього не передбачається адміністративна відповідальність [3]. Говорячи про види правопорушень, пов'язаних з корупцією, такими є передусім кримінальні та адміністративні правопорушення. До першої групи відносяться такі правопорушення, як декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 Кримінального кодексу України (ККУ)); умисне внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб), а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366-3 ККУ) [4]. Друга група правопорушень, пов'язаних з корупцією – адміністративні, ширша і міститься у Главі 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема: порушення обмежень до сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172-4), порушення встановлених законом обмежень до одержання подарунків (ст. 172-5), порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6), порушення вимог до запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 172-7), незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень (ст. 172-8), порушення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (ст. 172-8-1), невжиття заходів з протидії корупції (ст. 172-9), порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням (ст. 172-9-1), порушення законодавства у сфері оцінювання впливу на довкілля (ст. 172-9-2) [5]. Питання корупційних діянь, вчинення яких є підставою застосування цивільно-правової відповідальності, питання залишається нормативно невизначеним; для віднесення цивільного правопорушення до категорії корупційних (пов'язаних з корупцією) потрібно, щоб відповідне діяння порушувало імперативні приписи цивільного законодавства або умови цивільно-правового договору, внаслідок чого заподіювалась би шкода особистим немайновим або майновим правам фізичної чи юридичної особи [6, с. 136-137]. Відповідні правові наслідки можуть настати й у разі вчинення публічним службовцем кримінального або адміністративного правопорушення, пов'язаного із корупцією; є можливим також притягнення особи до дисциплінарної відповідальності, навіть якщо за вчинення корупційного діяння вона вже зазнала негативних наслідків, передбачених законом про кримінальну або адміністра-

тивну відповідальність, за винятком тих випадків, коли в межах кримінального провадження або провадження про адміністративне правопорушення судом накладено стягнення у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, пов'язаними з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності [6, с. 143; 7, с. 93].

У цьому аспекті науковий інтерес для нашого дослідження становлять саме адміністративні правопорушення, пов'язані із корупцією, передусім у контексті участі відповідних осіб, уповноважених представляти інтереси держави або іншого суб'єкта правовідносин, які виникли у зв'язку із вчиненням відповідного правопорушення. Такими особами є зокрема державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, інші особи, які підпадають під поняття публічного службовця, особи, які відповідно до ч.ч. 1 та 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зокрема особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування [8, с. 96].

Відповідно до ч.ч. 3-5 ст. 53 КАСУ у визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, вступає за своєю ініціативою у справу, провадження в якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. У разі подання відповідного позову, заяви або скарги прокурор обґрунтовує в ній, в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. У разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень стосовно звернення до суду прокурор зазначає про це у позовній заяві і в такому разі прокурор набуває статусу позивача [1]. Як зазначає А.Е. Ганев, прокурор, реалізуючи представницьку функцію прокуратури в адміністративному судочинстві, має лише процесуально-правовий інтерес, а не юридичну заінтересованість у результатах вирішення адміністративної справи; за відсутності особистої матеріально-правової зацікавленості юридичний інтерес прокурора до адміністративного процесу завжди має державний (службовий) характер; як представник органу державної влади, прокурор бере участь у розгляді справ адміністративними судами на захист прав, свобод та інтересів інших осіб; рішення адміністративного суду за позовом прокурора ухвалюється не на його користь, а на користь осіб, в інтересах яких він звернувся до суду [9, с. 148]. У ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» визначено, що представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Зако-

ном і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями, а також представництво у межах своєї компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави здійснюється Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою. Водночас відповідний адміністративний позов, заяву або скаргу подає керівник, заступники керівника, керівники підрозділів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [10].

Статус Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) є подвійним (дуалістичним): з одного боку здійснює адміністративне розслідування, тобто провадження у справах про правопорушення, пов'язані з корупцією на першій стадії (рішення про притягнення публічного службовця до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язане із корупцією приймає суд), а з іншого – НАЗК вправі звертатися до суду з позовом (заявою) в інтересах викривача, брати участь у розгляді справ за такими позовами (заявами), а також на будь-якій стадії розгляду вступати у справу, провадження в якій відкрито за позовами (заявами) викривачів, подавати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, зокрема у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) викривача [1; 5]. Стосовно можливості участі у справі НАЗК з оскарження прийнятого рішення про притягнення до адміністративної відповідальності публічного службовця за вчинення ним адміністративного правопорушення, пов'язаного із корупцією, можемо зазначити, що в такому випадку НАЗК бере участь у справі, що вирішується не в порядку адміністративного судочинства, а в апеляційному провадженні відповідно до ст. 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення. НАЗК може звертатися фактично в інтересах держави, оскаржуючи в апеляційному чи касаційному порядку рішення, що прийнято за адміністративними позовами про визнання протиправними самих рішень НАЗК. Так, НАЗК оскаржило рішення Окружного адміністративного суду м. Києва у справі судді Олександри Брагіної, яким було задоволено позов судді та зобов'язано НАЗК прий-

няти щорічні декларації Олександри Брагіної за 2019 та 2020 рр. у паперовому, а не електронному вигляді. Раніше суддя відмовилась подавати е-декларації за 2019 та 2020 рр., мотивуючи це релігійними переконаннями та неможливістю у зв'язку з цим отримати електронний цифровий підпис [11].

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті проведеного дослідження правових засад звернення до суду в інтересах інших осіб державних органів та посадових осіб та їх участі у справах про правопорушення, що пов'язані з корупцією, вчинені публічними службовцями, можемо прийти до таких висновків. Представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом України «Про прокуратуру» і пов'язаних з корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями, а також представництво у межах своєї компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави здійснюється Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою. Статус Національного агентства з питань запобігання корупції у правовідносинах стосовно представництва інтересів інших осіб є подвійним (дуалістичним): з одного боку здійснює адміністративне розслідування, тобто провадження у справах про правопорушення, пов'язані із корупцією на першій стадії, з іншого – агентство вправі звертатися до суду з позовом (заявою) в інтересах викривача, брати участь у розгляді справ за такими позовами (заявами), а також на будь-якій стадії розгляду вступати у справу, провадження в якій відкрито за позовами (заявами) викривачів, подавати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, зокрема у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) викривача. Крім того, НАЗК може звертатися фактично в інтересах держави, оскаржуючи в апеляційному чи касаційному порядку рішення, що прийнято за адміністративними позовами про визнання протиправними самих рішень НАЗК.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
2. Джафарова М.В. Нормативно-правове регулювання участі у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до адміністративного суду в інтересах інших осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 115-119.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#top>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#top>
6. Трепак В.М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні: дис. ... докт. юрид. наук. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2020. 481 с.
7. Іванцов В. О. Зміст і принципи реалізації дисциплінарної відповідальності у разі порушення норм Закону України «про запобігання корупції». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 5. Том 2. С. 89-95.
8. Лаврентьев Є.О. Відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2021. 259 с.
9. Ганев А.Е. Реалізація представницької функції прокуратури в адміністративному судочинстві. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Дніпро, 2017. 176 с.
10. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

11. Лише електронні декларації: апеляційний суд визнав, що НАЗК законно відмовила судді, яка не хотіла подавати декларацію в електронному вигляді «через релігію». Вебсайт Національного агентства із запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/lyshe-elektronni-deklaratsiyi-apelyatsijnyj-sud-vyznav-nazk-zakonno-vidmovyla-suddi-yaka-ne-hotila-podavaty-deklaratsiyu-v-elektronnomu-vyglyadi-cherez-religiyu/?hilite=> =Брагіна

References

1. Administrative Judicial Code of Ukraine dated July 6, 2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (in Ukrainian).
2. Dzhaferova M.V. Normative and legal regulation of participation in the judicial process of bodies and persons who are granted the right to appeal to the administrative court in the interests of other persons by law. *Actual problems of domestic jurisprudence*. 2021. No. 3. pp. 115-119. (in Ukrainian).
3. On prevention of corruption: Law of Ukraine dated October 14, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (in Ukrainian).
4. Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (in Ukrainian).
5. Code of Ukraine on Administrative Offenses of December 7, 1984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#top> (in Ukrainian).
6. Trepak V.M. Theoretical and applied problems of preventing and countering corruption in Ukraine: diss. ... Dr. of legal sciences: 12.00.08. Lviv, 2020. 481 p. (in Ukrainian).
7. Ivantsov V.O. Content and principles of implementation of disciplinary responsibility in case of violation of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption". *Scientific bulletin of public and private law*. 2018. Issue 5. Vol. 2. pp. 89-95. (in Ukrainian).
8. Lavrentiev Ye.O. Responsibility for administrative offenses related to corruption in Ukraine: diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.07. Kyiv, 2021. 259 p. (in Ukrainian).
9. Haniev A.E. Implementation of the representative function of the prosecutor's office in administrative proceedings. diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.07. Dnipro, 2017. 176 p. (in Ukrainian).
10. On the Prosecutor's Office: Law of Ukraine dated October 14, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (in Ukrainian).
11. Electronic returns only: An appeals court found that the NAKC had lawfully refused a judge who did not want to file a return electronically "because of religion". *Website of the National Agency for the Prevention of Corruption*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/lyshe-elektronni-deklaratsiyi-apelyatsijnyj-sud-vyznav-shho-nazk-zakonno-vidmovyla-suddi-yaka-ne-hotila-podavaty-deklaratsiyu-v-elektronnomu-vyglyadi-cherez-religiyu/?hilite=> =Брагіна (in Ukrainian).

Alla IVANOVSKA

Doctor of Legal Sciences, Professor, Vice-rector for scientific work, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8608-5030>
e-mail: ivanovskaalla@gmail.com

Kateryna VLADOVSKA

Senior Lecturer, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3857-9292>
e-mail: gorda2018@ukr.net

LEGAL PRINCIPLES OF APPROACHING THE COURT IN THE INTERESTS OF OTHER PERSONS OF PUBLIC AUTHORITIES AND OFFICIALS AND THEIR PARTICIPATION IN CASES OF OFFENSES RELATED TO CORRUPTION COMMITTED BY PUBLIC OFFICIALS

In the paper the study of the legal basis of applying to court in the interests of other persons of public authorities and officials and their participation in cases of offenses related to corruption committed by public officials is done. Such subjects are the Human Rights Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine, the prosecutor and the National Agency for the Prevention of Corruption, for matters of representation of the interests of other persons in cases of offenses related to corruption committed by public officials, such bodies are the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office and National Agency for the Prevention of Corruption. The authors came to the conclusion that the representation of the interests of a citizen or the state in court in cases provided for by the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" and related to corruption or corruption-related offenses, as well as the representation within the limits of its competence of the interests of the state in cases of recognition as unfounded assets and their collection into state income is carried out by the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office. The status of the National Agency for the Prevention of Corruption in legal relations regarding the representation of the interests of other persons is dual (dualistic) – on the one hand, it carries out an administrative investigation, that is, proceedings in cases of offenses related to corruption at the first stage, on the other hand, the agency has the right to apply to the court with a lawsuit (statement) in the interests of the whistleblower, to participate in the consideration of cases based on such lawsuits (statements), as well as at any stage of the proceedings to enter into a case in which proceedings are opened based on the lawsuits (statements) of whistleblowers, to file an appeal, cassation complaint, an application for review of a court decision based on newly discovered or exceptional circumstances, including in a case in which the proceedings were opened based on the claim (statement) of the whistleblower. In addition, the National Agency for the Prevention of Corruption may actually act in the interests of the state, contesting in the appeal or cassation procedure the decisions made in administrative lawsuits to recognize the decisions of the National Agency as illegal.

Keywords: officials, public service, public servant, electronic declaration, corruption offence, offense related to corruption, administrative proceedings, administrative process, administrative lawsuit, prosecutor, National Agency for the Prevention of Corruption

Дарина Сергіївна **ОСПЧУК**

аспірантка, Державний університет "Житомирська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7926-3935>

e-mail: osipchuk_dasha@ukr.net

ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК ДЕРЖАВНИХ ГРАНТІВ

У статті досліджено питання податкового обліку державної допомоги (на прикладі державних грантів). Проаналізовано частину нормативно-правових актів, що регулюють сфери податкового та облікового забезпечення. Дослідження показало, що облікове відображення грантів чинить вплив на фінансовий результат до оподаткування за бухгалтерським обліком, проте, за податковим обліком даний вплив виключається за рахунок застосування податкових різниць. Висвітлено основні особливості взаємозв'язку господарських операцій з державними грантами та адмініструванням податку на прибуток. За результатами аналізу встановлено, що всі платники податку незалежно від рівня річного доходу коригуватимуть фінансовий результат до оподаткування на податкові різниці щодо державних грантів. Розглянуто ключові моменти обліку державних грантів та їх взаємозв'язку з податком на додану вартість. Визначено основні випадки, коли державні гранти підпадають під визначення об'єкту оподаткування податком на додану вартість.

Ключові слова: державна допомога, державні гранти, податковий облік, податок на прибуток, податок на додану вартість

ВСТУП

Пандемія COVID-19 спричинила зниження темпів економічного зростання у всьому світі. У відповідь на негативні наслідки пандемії для національного господарства урядом прийнято низку заходів державної підтримки суб'єктів господарювання. Одним з таких інструментів реалізації політики державної підтримки є державна допомога, що спричиняє популяризацію даного об'єкта в обговореннях професійних бухгалтерів та бухгалтерів практиків, експертів та науковців. Крім того, внесення змін до Податкового кодексу України (ПКУ) стосовно державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій зумовлює актуальність цього дослідження.

Питання оподаткування та податкового обліку завжди стояло в центрі наукових дискусій науковців, аналітиків та експертів – кожен з них присвячував свої праці особливостям та проблемам податкової системи загалом та окремо за об'єктами. Облікове забезпечення операцій з податку на прибуток (ПнП) розкривається в роботах А. Чирви, С. Кучер, С. Тредіт, Р. Бруханського, Л. Столяр та ін. Питання податкових різниць з ПнП знайшло своє відображення у працях І. Мальярчук та Л. Стеців, О. Коноплі, Н. Костенко [3], В. Гошовської та Т. Ткачук [2], С. Бойко [1] та ін. Аналіз проблематики формування звітності з ПнП у працях Н. Букало, С. Ковач, К. Безверхого та ін. Здійснення порівняльного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду зі справляння ПнП досліджується у роботах А. Якимової, А. Прищепи, О. Сторожук, Ю. Панури та ін. Аналіз фіскальної ефективності адміністрування ПнП розкривається у дослідженнях Ж. Піскової, Т. Мединської, Р. Черевати, В. Тарашенко, О. Кареви та ін. Проблеми обліку та адміністрування податку на додану вартість (ПДВ) відображено у працях Т. Семенко, Т. Дугар, А. Ходикіної, Ю. Григоренко, В. Хударведієвої [11] та ін. Питання фіскальної ефективності ПДВ розкриваються у дослідженнях О. Оксенюк, М. Слатвінської, О. Сторожук, Л. Федун та ін. Дослідження звітності з ПДВ аналізуються у роботах В. Домбровської,

А. Макаренко, І. Ананьєвої, О. Подолянчука та ін. Проте досі у науковій літературі не розглядалася проблема податкового обліку державної допомоги та її взаємозв'язку з адмініструванням ПнП та ПДВ.

МЕТА роботи – здійснити аналіз змін, внесених до податкового законодавства, та визначити його основний вплив на податковий облік державної допомоги; розглянути особливості взаємозв'язку адміністрування ПнП та ПДВ з державною допомогою суб'єктам господарювання (на прикладі державних грантів).

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Базисом для здійснення дослідження стали праці вітчизняних науковців та експертів, а також законодавство України. У дослідженні використано такі методи: аналізу та синтезу, порівняння, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Згідно з МСБО 20 під державним грантом розуміється допомога держави у формі передачі ресурсів суб'єктові господарювання в обмін на минуле або майбутнє дотримання певних умов, які пов'язані з операційною діяльністю суб'єкта господарювання [4].

У цьому разі МСБО 20 виділяє такі види грантів:

1) гранти, пов'язані з активами (на придбання / створення необоротних активів, нематеріальних активів тощо);

2) гранти, пов'язані з доходами (для компенсації понесених збитків або поточних чи майбутніх витрат).

У бухгалтерському обліку гранти може бути визнано лише тоді, коли існує обґрунтована впевненість в тому, що: 1) суб'єкт господарювання виконає умови їх надання; 2) гранти будуть одержані.

МСБО 20 базується на доходному відображенні державних грантів (п. 12 МСБО 20). Проте стандартом виділено два підходи до обліку державних грантів: метод капіталу та метод доходу. Згідно з методом капіталу гранти відображаються поза прибутком або збитком підприємства, натомість, метод доходу передбачає відображення грантів у складі прибутку або

збитку протягом одного або кількох періодів.

Обидва з поданих методів мають свою логіку, проте положення МСБО 20 наголошують все ж на доходному відображенні грантів. Крім того, для застосування доходного методу важливим є саме систематичне визнання доходів в тих періодах, коли відбулося визнання витрат, пов'язаних з отриманням цих грантів. Виключенням є лише гранти, що стають дебіторською заборгованістю – вони надаються для компенсації уже понесених витрат або збитків, тому визнаються в тому періоді, коли такий грант стає дебіторською заборгованістю – в момент надходження.

Якщо отримана державна допомога у формі грантів потрапляє до складу доходів та витрат суб'єкта господарювання, що зі свого боку впливає на формування фінансового результату до оподаткування за бухгалтерським обліком. Особливості податкового обліку державних грантів розглянемо далі.

Платниками ПнП є юридичні особи – резиденти та нерезиденти, які отримують доходи з джерелом їх походження з України. У ст. 134 ПКУ зазначається, що об'єктом оподаткування ПнП є: «прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які визначені відповідними положеннями цього Кодексу» [8].

Коригування фінансового результату до оподаткування на податкові різниці залежить від річного доходу суб'єкта господарювання за мінусом непрямих податків. Для платників податків, що отримують річний дохід менше 40 млн грн податковий облік державної допомоги відповідає бухгалтерському – доходи та витрати визнаються за бухгалтерським обліком та не коригуються на податкові різниці (за умови, якщо суб'єкт господарювання обрав форму звітування без коригування). Для платників податків, що отримують річний дохід більше 40 млн грн – виникатиме необхідність коригувати бухгалтерський фінансовий результат до оподаткування на податкові різниці.

Дослідження В. Концевої та ін. [2] показує, що суб'єкти господарювання, які застосовують коригування фінансового результату до оподаткування на податкові різниці, у всіх аналізованих випадках, серед вибірки підприємств, не нараховували та не сплачували ПнП у розмірі еквівалентному 18 % прибутку. С. Бойко [1] підтримує думку попередніх авторів та також зазначає, що фактичний розмір нарахованого ПнП за податковим обліком є відмінним від бухгалтерського, а фактична ставка податку коливається в межах або до 18 %, або перевищує 18 %.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що застосування податкових різниць чинить значний вплив на фактичні витрати підприємства з податку на прибуток.

Якщо розглядати податкові наслідки для суб'єктів господарювання, що отримують державні гранти, то їм необхідно звернутися до категорії «бюджетний грант» – цільова допомога у вигляді коштів або майна, що надаються на безоплатній і безповоротній основі за

рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів, міжнародної технічної допомоги для реалізації проекту або програми у сферах культури, туризму та у секторі креативних індустрій, спорту та інших гуманітарних сферах у порядку, встановленому законом [8].

Відповідно до змін внесених Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій» від 4 листопада 2020 р. [9] та п. 134.1.1. ПКУ платники податку, що мають річний дохід, що не перевищує 40 млн грн та прийняли рішення про незастосування коригувань фінансового результату до оподаткування на всі різниці повинні коригувати його у разі від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових періодів, а також коригувати зазначених у п.п. 140.4.8 та 140.5.16. А якщо платник податку є суб'єктом кінематографії та отримує субсидії відповідно до Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні», то також виникає необхідність коригування фінансового результату до оподаткування згідно з п.п. 140.4.7 та 140.5.13.

Згідно з п. 140.4.8. фінансовий результат до оподаткування зменшується на суму бюджетних грантів, отриманих платником податку та включених до складу доходів звітного періоду відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності [8]. А п. 140.5.16 вказує, що фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму витрат, пов'язаних з виконанням умов договору про надання бюджетного гранту, понесених у поточному звітному періоді за рахунок таких грантів (але не більше суми таких грантів) та включених до складу витрат поточного звітного періоду відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності [8].

Так, у кожного з платників ПнП незалежно від рівня річного доходу (за вирахуванням непрямих податків) виникатимуть податкові різниці стосовно державних грантів.

Однак податківці у своєму роз'ясненні зазначають, що для застосування положень стосовно особливостей оподаткування бюджетних грантів, зокрема, для цілей ПнП підприємств, необхідно дотримання двох умов одночасно:

1) відповідність цільової допомоги у вигляді коштів або майна, наданої платнику податку умовам п. 14.1.277 ПКУ, зокрема, цільове спрямування, безоплатність, безповоротність, за рахунок бюджетних коштів або коштів МТД для реалізації чітко визначеної програми або проекту тощо, та

2) надання такої цільової допомоги особою, включеною до переліку надавачів бюджетних грантів [7].

Нововведені податкові різниці стосовно бюджетних грантів у додатку РІ Декларації з ПнП відображатимуться: 1) у рядку 3.1.14 – стосовно витрат звітного періоду, які понесено за умовами виконання бюджетного гранту й визначено за правилами національних або міжнародних стандартів; 2) у рядку 3.2.6 – стосовно доходів звітного періоду, які відображено за отриманими бюджетними грантами за правилами П(С)БО або МСФЗ [5]. Відповідно дані різниці урівноважатимуть одна одну, що вираховуватиме вплив грантів

на фінансовий результат до оподаткування.

Якщо розглядати податковий облік державних грантів та ПДВ, то об'єкта оподаткування не виникатиме – така господарська операція не підпадає під дію п. 185.1 ПКУ, оскільки є відсутнім процес постачання товарів чи послуг. Крім того, не є об'єктом оподаткування ПДВ операції стосовно виплат у грошовій формі дотацій та субсидій з бюджетів (п. 196.1.6 ПКУ).

Однак якщо державна допомога надається у майновій формі, то згідно з п. 14.1.191 (б) ПКУ передача права власності на матеріальні активи за рішенням органу державної влади або органу місцевого самоврядування чи відповідно до законодавства – вважається постачанням товарів, тому в такому випадку виникатиме необхідність нарахування податкових зобов'язань з ПДВ [8].

Якщо ж суб'єкт господарювання придбає необоротні чи нематеріальні активи за рахунок державних грантів, то сплачену у цьому разі суму ПДВ може бути віднесено до складу податкового кредиту. Проте обов'язковим є підтвердження податкового кредиту зареєстрованою податковою накладною, а також придбані активи мають використовуватися в оподатковуваних ПДВ операціях. У випадку використання таких об'єктів в операціях, що не є об'єктом оподаткування ПДВ, в операціях, звільнених від оподаткування ПДВ, невиробничого використання засобів або не в господарській діяльності платника податку, то навпаки необхідно нарахувати податкові зобов'язання з ПДВ та скласти зведену податкову накладну (згідно з п. 195.5 ПКУ).

ВИСНОВКИ

Визнання державних грантів відбувається у складі доходів та витрат суб'єкта господарювання, що зі свого боку чинитиме вплив на фінансовий результат до оподаткування – прибуток. Якщо раніше бухгалтерський та податковий облік державних грантів був аналогічним, то з кінця серпня 2021 р. (після затвердження постанови КМУ) необхідним стало коригування фінансового результату до оподаткування на податкові різниці, пов'язані з визнанням грантів у бухгалтерському обліку. Проте податкові різниці стосовно доходів та витрат від визнання грантів урівноважують одна одну, тому не чинитимуть вплив на прибуток, визначений за податковим обліком.

Якщо розглядати Постанову Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку надавачів бюджетних грантів» від 18 серпня 2021 р. № 867 [10], то в ній поки зазначено лише один суб'єкт надання бюджетних грантів – Український культурний фонд. Що змушує поставити питання: чи потрібно застосовувати суб'єктам господарювання, що отримують державні гранти від інших надавачів, які наразі не є в переліку Постанови, вимоги ПКУ до коригування фінансового результату до оподаткування на податкові різниці, що виникають в отримувачів бюджетних грантів? На нашу думку, необхідним є звернення до податкового роз'яснення, що означає застосування коригувань у Декларації з податку на прибуток лише за виконанням двох умов, наведених у роз'ясненні. Однак, ми вважаємо, що дану ситуацію необхідно розглянути податковими

органами та надати нові та більш повні роз'яснення стосовно цього.

У разі отримання грантів у грошовій формі не виникатиме об'єкта оподаткування ПДВ. Виключенням є гранти у майновій формі, де суб'єкт господарювання повинен нарахувати податкові зобов'язання та скласти податкову накладну. До того ж у разі придбання необоротних активів за грантові кошти у суб'єкта господарювання з'являється можливість віднести сплачений ПДВ за придбання до складу податкового кредиту. Проте для цього підприємство має скласти податкову накладну та використовувати ці об'єкти в оподатковуваних ПДВ операціях, інакше буде застосовано норми п. 195.5 ПКУ – нарахування податкових зобов'язань з ПДВ.

Аналізуючи тлумачення терміну «бюджетний грант» можна стверджувати, що дане тлумачення характеризує лише гранти отримані сферою культури, туризму, креативних індустрій та спорту. Однак якщо розглядати економічну сутність поняття «державна допомога» загалом (що враховує таку форму, як грант), ми також розуміємо передачу ресурсів, що надаються на безоплатній та безповоротній основі з бюджетів різних рівнів. Тому, з одного боку, можна говорити про можливість застосування даного терміну в цілях податкового обліку державної допомоги (у грошовій та майновій формах), оскільки перша частина наведеного визначення у ПКУ відповідає характеристиці аналізованого поняття, проте, з іншого боку, постає питання: чи можна прирівнювати широке поняття «державна допомога» до терміну «бюджетний грант», якщо грант за своєю суттю є одним із форм державної допомоги? Його застосування ще можна вважати логічним для інших форм допомоги (субсидії, субвенції, премії), спираючись на твердження, що зазначено в МСБО 20: «державні гранти іноді називають по-іншому, наприклад субсидіями, субвенціями або преміями» [4]. Проте даний термін не враховує інші форми допомоги (пільгові кредити, податкові канікули, податкові пільги, списання боргів тощо. На нашу думку, логічним було б введення визначення «державна допомога» (зокрема запропоноване нами), який би надавав повну характеристику цього об'єкта для цілей податкового обліку та охоплював усі її форми, а також приводило б у відповідність норми ПКУ до вимог законодавства з державної допомоги.

Державна допомога – цільове надання економічних пільг у грошовій чи майновій формах, що надаються на безоплатній і безповоротній основі за рахунок ресурсів державного та/або місцевих бюджетів, міжнародної технічної допомоги для підтримки певного суб'єкта господарювання та/або групи суб'єктів господарювання або для реалізації програм та проєктів.

Доцільність запропонованого нами визначення обґрунтовується такими аргументами:

- 1) зазначена цільова спрямованість: відповідає економічній сутності поняття «державна допомога»;
- 2) категорія «економічні пільги»: враховує різні форми допомоги (гранти, податкові канікули, податкові пільги, субсидії тощо);
- 3) безоплатна та безповоротна основа: так само відповідає економічній сутності державної допомоги;

4) ресурси: доцільно використовувати саме поняття «ресурс», що в цьому значенні буде враховувати майнову і не майнову форми допомоги;

5) державні та/або місцеві ресурси: вказує, що допомога надана саме за рахунок ресурсів держави (тобто є державною);

6) міжнародна технічна допомога: надається між-

народними донорами, але донором може виступати й інша держава, тому застосування тут вважаємо доцільним;

7) підтримка певного суб'єкта (групи) або проєкту: вказує на вибіркового характеру аналізованого явища, що відповідає суті державної допомоги.

Список використаних джерел

1. Бойко С. Податкові різниці та їх вплив на податкове навантаження суб'єктів господарювання. *Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів*: матеріали Всеукр. науково-практ. конф. (м. Київ, 23 листоп. 2021 р.). Київ, 2021. С. 67–68. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/36674/1/zbirnyk%20tez%20finansy%202021.pdf#page=67>
2. Концева В., Гошовська В., Ткачук Т. Податкові різниці підприємства: документування, облік та звітність. *Держава та регіони. Серія Економіка та підприємництво*. 2022. № 1 (124). С. 128–133. URL: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2022-1-22>
3. Костенко Н. Отримали грант: як обліковувати. *Податки & Бухоблік*. 2021. № 9. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2021/february/issue-9/article-113166.html>
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 20 (МСБО 20). Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу: Стандарт Ради з Міжнар. стандартів бух. обліку від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_041#Text
5. Онищенко В. Додаток РІ до декларації з податку на прибуток 2021. *Головбух*. 2021. URL: https://www.golovbukh.ua/article/7185-podatkov-rznits-pri-skladann-deklarats-z-podatku-na-pributok-zapovnennya-dodatka-r#anc_8
6. Онищенко В. Податок на прибуток 2021. *Головбух*. 2021. URL: https://www.golovbukh.com.ua/article/7206-platnik-podatku-na-pributok-na-zagalnih-pdstavah?from=rightblock_top
7. Особливості оподаткування податком на прибуток бюджетних грантів. *Територіальні органи ДПС у Дніпропетровській області*. URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-613192.html>
8. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI: станом на 3 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій: Закон України від 04.11.2020 р. № 962-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-20#Text>
10. Про затвердження переліку надавачів бюджетних грантів: Постанова Каб. Міністрів України від 18.08.2021 р. № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2021-p#Text> (дата звернення: 27.09.2022).
11. Худавердієва В. Особливості системи оподаткування і державної підтримки суб'єктів туристичної індустрії у зв'язку із поширенням COVID-19. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2022. № 1(1). С. 200–213. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-200-213](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-200-213)

References

1. Boiko S. Tax differences and their impact on the tax burden of economic entities. *Modern problems of accounting and finance: Materials All-Ukrainian scientific and practical conference (Kyiv, November 23 2021)*. Kyiv, 2021. pp. 67–68. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/36674/1/zbirnyk%20tez%20finansy%202021.pdf#page=67> (in Ukrainian).
2. Kontseva V., Hoshovska V., Tkachuk T. Tax differences of the enterprise: documentation, accounting and reporting. *State and regions. Economy and entrepreneurship series*. 2022. No. 1 (124). pp. 128–133. URL: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2022-1-22> (in Ukrainian).
3. Kostenko N. Received a grant: how to account. *Taxes & Accounting*. 2021. No. 9. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2021/february/issue-9/article-113166.html> (in Ukrainian).
4. International Accounting Standard 20 (IAS 20). Accounting for government grants and disclosure of information about government assistance: Standard of the Council of International accounting standards of accounting dated January 1, 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_041#Text (in Ukrainian).
5. Onyshchenko V. PI's appendix to the income tax declaration 2021. *Chief Accountant*. 2021. URL: https://www.golovbukh.ua/article/7185-podatkov-rznits-pri-skladann-deklarats-z-podatku-na-pributok-zapovnennya-dodatka-r#anc_8 (in Ukrainian).
6. Onyshchenko V. Income tax 2021. *Chief Accountant*. 2021. URL: https://www.golovbukh.com.ua/article/7206-platnik-podatku-na-pributok-na-zagalnih-pdstavah?from=rightblock_top (in Ukrainian).
7. Peculiarities of income tax taxation of budget grants. *Territorial bodies of DPS in Dnipropetrovsk region*. URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-613192.html> (in Ukrainian).
8. Tax Code of Ukraine: Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI: as of September 3. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (in Ukrainian).
9. On amendments to the Tax Code of Ukraine regarding state support for culture, tourism and creative industries: Law of Ukraine dated November 4, 2020 No. 962-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-20#Text> (in Ukrainian).
10. On approval of the list of budget grant providers: Resolution of the Cabinet. of the Ministers of Ukraine dated August 18, 2021 No. 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2021-p#Text> (in Ukrainian).
11. Khudaверdiyeva V. Peculiarities of the system of taxation and state support of tourism industry entities in connection with the spread of COVID-19. *Current issues in modern science*. 2022. No. 1(1). pp. 200–213. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-200-213](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-200-213) (in Ukrainian).

Daryna OSIPCHUK

postgraduate student, State University "Zhytomyr Polytechnic"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7926-3935>

e-mail: osipchuk_dasha@ukr.net

TAX ACCOUNTING OF GOVERNMENT GRANTS

The paper examines the issue of government grants tax accounting. The paper shows analysis of legal acts regulating the spheres of tax and accounting. The study shows that the accounting of grants affects the financial result before taxation according to accounting. However, according to tax accounting this effect is excluded due to the use of tax differences.

The purpose of the paper is to analyze the changes to the tax legislation and determine its main impact on the tax accounting of state aid.

The study highlights the main features of the relationship between government grants and income tax administration. The results of the analysis show that all taxpayers (regardless of the level of annual income) will adjust the financial result before taxation for tax differences in correspondence to government grants. The paper analyzes the main categories of income tax payers, which must adjust the financial result before taxation for tax differences in relation to state grants. The paper shows conditions for provisions regarding the specifics of budget grants taxation, in particular, for the purposes of corporate income tax. Also, paper highlights peculiarities using of tax differences in income tax reporting. Finally, the study examines key points of accounting for state grants and their relationship with value added tax. Identified the main cases when grants business operation are the object of value added tax. Moreover, business operation with government grants are not object of value added tax, but there are exceptions for operations with non-monetary grants.

Changes to the tax legislation caused differences between tax accounting of government grants and accounting. Now economic entities that receive budget grants must adjust the financial result before taxation using taxation differences in income tax report. In general, transactions with state grants are not subject to value added tax, but there are exceptions for grants in the form of property.

Keywords: state aid, government grants, tax accounting, income tax, value added tax

Олександр Юрійович ЄМЕЛЬЯНОВ

д.е.н., професор, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1743-1646>

e-mail: Oleksandr.Y.Yemelianov@lpnu.ua

Ольга Львівна МИЩИШИН

доктор філософії з економіки, доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7677-4625>

e-mail: olhalvivna@gmail.com

ГРУПУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ КЛАСТЕРНИХ СТРУКТУР

У статті подано трактування поняття механізму формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерних структур. Здійснено групування видів цих механізмів за такими ознаками, як порядок утворення, місце виникнення ініціативи з утворення транскордонного кластеру, участь органів державної (регіональної) влади у процесі утворення кластеру, спосіб утворення, рівень централізації, види діяльності, якими займатиметься транскордонна кластерна структура тощо. Проаналізовано механізми формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерів у трьох європейських макрорегіонах.

Ключові слова: транскордонний кластер, формування, розвиток, механізм**ВСТУП**

Важливим напрямом післявоєнного відновлення економіки України повинна стати активізація взаємодії вітчизняних суб'єктів підприємництва із зарубіжними партнерами з країн ЄС. Однією з найбільш дієвих форм такої взаємодії є утворення та розвиток транскордонних кластерів. Формування цих кластерів дає змогу підвищити економічну та соціальну ефективність діяльності їхніх учасників та зменшити рівень ризиків, пов'язаних із такою діяльністю. Водночас належне організування процесів формування, функціонування та розвитку транскордонних кластерів потребує докладного вивчення механізмів провадження зазначених процесів. Зі свого боку, таке вивчення повинно базуватися на попередньому групуванні цих механізмів.

Проблемам утворення, функціонування та розвитку кластерів, зокрема транскордонних, приділено значну увагу у низці наукових публікацій. Зокрема, значні успіхи у вирішенні зазначених проблем досягли такі вчені, як Л.О. Богінська [1], Н.С. Венгерська [2], М.П. Войнаренко [3], Н.Ф. Добрева [4], Л.Л. Кірова [5], С.М. Гужвенко [6], Ю.А. Кормишкін [6], О.М. Маслак [6], Д.В. Мельникова [2], В.В. Осокольський [7], К.І. Полівода [6], В.А. Самофатова [8], О.С. Тудой [6] та ін. Також науковцями подано низку досліджень, зокрема [9, 10], в яких розглянуто закономірності функціонування та розвитку економічних суб'єктів. Водночас питання групування механізмів формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерних структур на сьогодні ще остаточно не вирішено та, зважаючи на їхню актуальність, потребують подальших досліджень.

МЕТА роботи полягає у групуванні механізмів формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерних структур.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснене дослідження базувалося на наукових

публікаціях з питань формування, функціонування та економічного розвитку транскордонних кластерних структур, а також на результатах аналізу наявної практики формування транскордонних кластерів в Україні та інших європейських країнах. У написанні роботи використано метод узагальнення, системний аналіз, абстрактно-логічний метод та ін. методи наукового пізнання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ефективність процесів утворення, формування та розвитку транскордонних кластерів значною мірою визначається дієвістю механізмів перебігу цих процесів. Можливо запропонувати таке визначення терміну «механізм формування, функціонування та розвитку транскордонних кластерів» – це впорядкована сукупність учасників транскордонного кластеру та послідовностей дій кожного з них у процесі налагодження, реалізації та вдосконалення взаємозв'язків як між ними (тобто у середині кластеру), а також із зовнішнім середовищем кластера задля забезпечення досягнення цілей його діяльності.

Враховуючи значну кількість механізмів формування, функціонування та розвитку транскордонних кластерів, доцільним є поділ цих механізмів за різними класифікаційними ознаками. Зокрема, можливим є виділення таких видів цих механізмів:

1) за порядком утворення: спорадичні механізми утворення транскордонних кластерів, які передбачають формування таких кластерів у процесі поглиблення взаємозв'язків між контрагентами без попередньої встановленої мети сформувати транскордонне кластерне утворення; цілеспрямовані механізми утворення транскордонних кластерів, які передбачають попереднє розроблення проєктів такого утворення;

2) за місцем виникнення ініціативи утворити транскордонний кластер: механізми з вітчизняною ініціативою утворення кластеру, в яких ця ініціатива походить від вітчизняних осіб; механізми із зарубіжною

ініціативою утворення кластера, в яких ця ініціатива походить від іноземних осіб; механізми формування кластеру із одночасно вітчизняною та зарубіжною ініціативами утворення;

3) за наявністю участі органів державної (регіональної) влади у процесі утворення: механізми утворення за участі органів державної (регіональної) влади, в яких ці органи беруть безпосередню участь у формуванні транскордонних кластерів, зокрема, надають допомогу у вигляді організаційного, інфраструктурного, методологічного та ін. форм забезпечення процесу такого формування; механізми утворення без участі органів державної (регіональної) влади, в яких ці органи не беруть безпосередню участь у формуванні транскордонних кластерів;

4) за способом утворення: гомогенні, за якими кластер формується з підприємств однієї галузі; гетерогенні, за якими кластер формується з підприємств декількох галузей;

5) за ступенем централізації механізмів формування та розвитку кластерів: централізовані механізми, що передбачають наявність органів управління процесами формування та розвитку кластерів, рішення яких є обов'язковими для учасників кластерних утворень; слабо централізовані механізми, що передбачають наявність органів управління процесами формування та розвитку кластерів, рішення яких мають рекомендаційний (індикативний) характер для учасників кластерних утворень; децентралізовані механізми, що не передбачають наявності органів управління процесами формування та розвитку кластерів;

6) за наявністю головної ланки: механізми функціонування, що передбачають наявність однієї головної ланки (у цих механізмах передбачається, що у складі транскордонних кластерів знаходиться підприємство (організація, установа), без наявності якого функціонування кластерів втрачає сенс); механізми функціонування, що передбачають наявність декількох головних ланок (у цих механізмах передбачається, що у складі транскордонних кластерів знаходиться декілька підприємств (організацій, установ), без наявності яких функціонування кластерів втрачає сенс); механізми функціонування, що не передбачають наявності жодної головної ланки (у цих механізмах функціонування транскордонних кластерів не існує ключових підприємств (організацій, установ), що відіграють головну роль у функціонуванні цих кластерів);

7) за довжиною найдовшого з ланцюжків поставок у межах кластеру: багатоланкові механізми функціонування, згідно з якими всередині транскордонного кластера принаймні один продукт у процесі оброблення проходить декілька етапів, кожен з яких здійснюється окремим учасником кластеру; двохланкові механізми функціонування, згідно з якими всередині транскордонного кластера принаймні один продукт у процесі оброблення проходить два етапи; одноланкові механізми функціонування, згідно з якими всередині транскордонного кластера будь-який продукт проходить лише один етап;

8) за наявністю представницько-координаційного органу: механізми з представницько-координаційним органом, які передбачають, що у структурі транс-

кордонного кластера наявний орган, який координує діяльність його учасників та представляє їх інтереси у зовнішньому середовищі кластера; механізми без представницько-координаційного органу;

9) за рівнем стійкості: стійкі, які забезпечують вигоду від входження до них усім учасникам і не потребують на даний час залучення нових учасників, водночас ці умови зберуться і за відносно незначних змін у зовнішньому середовищі кластера; нестійкі, які не забезпечують вигоду від входження до них усім учасникам та (або) потребують на даний час залучення нових учасників;

10) за здатністю продукувати нововведення: інноваційно утворюючі механізми, до складу яких входять підприємства, установи та організації, здатні створювати та комерціалізувати нововведення; інноваційно не утворюючі механізми, до складу яких не входять підприємства, установи та організації, здатні створювати та комерціалізувати нововведення;

11) за наявністю (або можливістю) змін у процесі функціонування: статичні механізми, які останнім часом не змінювалися та не мають наявного потенціалу до змін у найближчий період; динамічні механізми, які останнім часом змінювалися та (або) мають потенціал до змін у найближчий період;

12) за видами діяльності, якими займатиметься кластер: механізми, що передбачають здійснення операційної діяльності, тобто ці механізми орієнтовані лише на поточну виробничо-збутову діяльність їх учасників; механізми, що передбачають здійснення фінансово-інвестиційної діяльності, тобто ці механізми створюються переважно для реалізації певних довгострокових інвестиційних, зокрема, інноваційних проєктів; механізми, що передбачають одночасне здійснення усіх основних видів господарської діяльності;

13) за кількістю головних цілей механізму: механізми, що передбачають досягти одну головну ціль (зокрема, в якості такої цілі може виступати максимізація економічного ефекту від дії цього механізму); механізми, що передбачають досягти декілька цілей (зокрема, такі механізми можуть передбачати одержання не лише економічного, але й інших видів ефекту);

14) за способом розвитку кластера: механізми, які передбачають розвиток кластера переважно завдяки збільшенню кількості його учасників; механізми, які передбачають розвиток кластера переважно завдяки збільшенню кількості зв'язків між учасниками кластера; механізми, які передбачають розвиток кластера переважно завдяки покращенню координації діяльності учасників кластеру; механізми, які передбачають розвиток кластера переважно завдяки покращенню якості зв'язків між учасниками кластеру.

Так, можемо констатувати той факт, що наявна значна кількість механізмів формування, функціонування та розвитку транскордонних кластерів. Цей факт слід враховувати у визначенні можливостей створення нових та покращення діяльності наявних транскордонних кластерних утворень, а також у розробленні державних та регіональних програм розвитку та поглиблення транскордонного співробітництва.

Вдосконалення механізмів формування, функціонування та розвитку транскордонних кластерів в Ук-

раїні потребує врахування передового зарубіжного досвіду провадження цих процесів. Водночас одним з головних підходів до оцінювання механізмів формування, функціонування та розвитку транс кордонних кластерів є віднесення кожного з цих механізмів до певних їх типів. Нами виділено три європейські макрорегіони: Східну Європу, Західну Європу та Північну Європу, і за кожним з них сформовано вибірку з відповідно 16, 25 та 14 транс кордонних кластерів. З одержаних внаслідок аналізу даних випливає, що досліджувані європейські механізми формування та розвитку транс кордонних кластерів є вельми різноманітними. Проте за усіма регіонами Європи простежуються такі закономірності: більшість транс кордонних кластерів виникли спонтанно з односторонньою ініціативою їхнього утворення; біля половини механізмів функціонування цих кластерів є гетерогенними; усі ці механізми є стійкими та динамічними; переважають слабо централізовані механізми розвитку транс кордонних кластерних утворень.

Загалом політика використання транс кордонних кластерів, яка найбільш поширена у транс кордонних регіонах Європи, свідчить про те, що функціонування цієї форми транс кордонного співробітництва сприяє економічному розвитку прикордонних територій, забезпечує ефективне використання ресурсів, створення

робочих місць у периферійних районах тощо, незважаючи на такі особливості транс кордонних кластерів, як наявність кордонів, розміщення учасників у різних законодавчих середовищах сусідніх країн тощо.

ВИСНОВКИ

Механізм формування, функціонування та розвитку транс кордонних кластерів варто ототожнити з впорядкованою сукупністю учасників транс кордонного кластера та послідовностей дій кожного з них у процесі налагодження, реалізації та вдосконалення взаємозв'язків як між ними (тобто у середині кластера), а також із зовнішнім середовищем кластера задля забезпечення досягнення цілей його діяльності. Водночас механізми формування, функціонування та розвитку транс кордонних кластерних структур можуть бути згрупованими за такими ознаками, як: порядок утворення, місце виникнення ініціативи стосовно утворення транс кордонного кластера, участь органів державної (регіональної) влади у процесі утворення кластера, спосіб утворення, рівень централізації, види діяльності, якими займатиметься транс кордонна кластерна структура тощо. Подальші дослідження повинні передбачати формалізацію підходів до оцінювання ефективності різних видів механізмів функціонування транс кордонних кластерних структур.

Список використаних джерел

1. Богінська Л.О. Кластерний підхід до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва Сумської області. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2009. № 1. С. 248–252.
2. Венгерська Н.С., Мельникова Д.В. Кластеризація як фактор розвитку агропромислового комплексу України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. №3 (23). С. 95–102.
3. Войнаренко М.П. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів. *Економіст*. 2008. № 10. С. 27–30.
4. Добрева Н.Ф. Основні напрями розвитку транс кордонних кластерів в Україні. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 34. С. 246–253.
5. Кірова Л.Л. Дослідження досвіду формування і розвитку транс кордонних агропромислових кластерів у ЄС та можливостей його застосування в країнах з ринковою економікою, що розвивається. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 4. С. 13–16.
6. Kormyshkin Yu.A., Polivoda K.I., Tudoi O.S. World experience of agricultural clusters formation and their development in Ukraine. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2018. Вип. 15. С. 83–89.
7. Осокольський В.В. Кластеризація – вагомий фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 3–12.
8. Самофатова В.А. Формування зернового кластеру як передумова сталого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону. *Регіональна економіка*. 2017. № 1. С. 30–37.
9. Emelyanov A., Kurylo O., Vysotskij A. Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. *Ekontechmod. An international quarterly journal*. 2013. № 4. pp. 11–17.
10. Lesinskiy V., Yemelyanov O., Zarytska O., Symak A., Koleshchuk O. Substantiation of projects that account for risk in the resource-saving technological changes at enterprises. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2018. № 6(1). pp. 6–16.

References

1. Bohinska L.O. Cluster approach to improving the efficiency of agricultural production in Sumy region. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2009. № 1. pp. 248–252 (in Ukrainian).
2. Venherska N.S., Melnykova D.V. Clustering as a factor in the development of agro-industrial complex of Ukraine. *Bulletin of Zaporizhia National University*. 2014. №3 (23). pp. 95–102 (in Ukrainian).
3. Voinarenko M.P. Clusters as poles of growth of competitiveness of regions. *The Economist*. 2008. № 10. pp. 27–30 (in Ukrainian).
4. Dobrieva N.F. The main directions of development of cross-border clusters in Ukraine. *Efficiency of public administration*. 2013. Vol. 34. pp. 246–253 (in Ukrainian).
5. Kirova L.L. Research of experience of formation and development of cross-border agro-industrial clusters in the EU and possibilities of its application in the countries with the developing market economy. *Bulletin of Berdiansk University of Management and Business*. 2014. № 4. pp. 13–16 (in Ukrainian).
6. Kormyshkin Yu.A., Polivoda K.I., Tudoi O.S. World experience of agricultural clusters formation and their development in Ukraine. *Bulletin of Mariupol State University. Series: Economics*. 2018. Vol. 15. pp. 83–89.
7. Osokolskyi V.V. Clustering – a significant factor in increasing the competitiveness of Ukraine's economy. *Ukraine's economics*. 2014. № 11. pp. 3–12 (in Ukrainian).
8. Samofatova V.A. Formation of a grain cluster as a prerequisite for sustainable development of the agri-food sector of the

Southern region. *Regional economy*. 2017. № 1. pp. 30–37 (in Ukrainian).

9. Emelyanov A., Kurylo O., Vysotskij A. Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. *Ekontechmod. An international quarterly journal*. 2013. № 4. pp. 11–17.

10. Lesinskyi V., Yemelyanov O., Zarytska O., Symak A., Koleshchuk O. Substantiation of projects that account for risk in the resource-saving technological changes at enterprises. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2018. № 6(1). pp. 6–16.

Oleksandr YEMELIANOV

Doctor of Economics, Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1743-1646>

e-mail: Oleksandr.Y.Yemelianov@lpnu.ua

Olha MYSHCHYSHYN

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7677-4625>

e-mail: olhalvivna@gmail.com

GROUPING OF MECHANISMS OF FORMATION, FUNCTIONING AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF CROSS-BORDER CLUSTERS

Introduction. At the current stage of development of Ukraine's economy there is an urgent need to intensify business and innovation activity of domestic enterprises. An introduction of new organizational forms of interaction between participants of economic processes, in particular, cluster structures, is an important direction of ensuring such intensification. The advanced domestic and foreign experience shows that the formation and development of economic clusters is a powerful tool for economic growth both at the level of individual regions and at the national level. This could be achieved through the establishment of long-term mutually beneficial relations between enterprises, organizations and institutions located in a certain area, in order to manufacture and sell competitive goods, works and services. This ensures both the reduction of certain types of specific expenditures and the reduction of economic risk level due to properly organized cooperation relations between the participants of the economic cluster within a common value chain.

The purpose of the paper is to grouping of mechanisms of formation, functioning and economic development of cross-border cluster structures.

Results. The interpretation of the concept of the mechanism of formation, functioning and economic development of cross-border cluster structures is presented. The types of these mechanisms have been grouped according to such features as: order of formation, place of origin of the initiative to form a cross-border cluster, participation of state (regional) authorities in the process of forming a cluster, method of formation, level of centralization, etc. Mechanisms of formation, functioning and economic development of cross-border clusters in three European macro-regions are analyzed.

Conclusions. The practical significance of the results of the study lies in the possibility of their use in the practice of enterprises, state and local authorities in: assessing the effectiveness of cross-border clusters, assessing the feasibility of certain enterprises to join these clusters, identifying areas for improving the formation and development of cross-border clusters.

Keywords: cross-border cluster, formation, development, mechanism

Вікторія Вячеславівна **ГУЛІЦЬКА**

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3141-7565>

e-mail: vgulitska@gmail.com

Олена Олегівна **МАСЛОВА**

к.ю.н., асистент, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3151-3218>

АНАЛІЗ ЧАСТИН 1 ТА 2 СТАТТІ 111-1 "КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ"

Статтю присвячено аналізу частин 1 та 2 ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України. У роботі з'ясовано визначення поняття колаборанти, визначено елементи складу цього кримінального правопорушення та виділено особливості відмежування від інших схожих складів, акцентовано увагу на різновидах колабораціонізму. Висловлено думку, що нововведена стаття не є досконалою у санкції та встановлено шляхи покращення та розв'язання даних неточностей.

Ключові слова: національна безпека, колаборанти, колабораційна діяльність, кримінальна відповідальність

ВСТУП

Відповідно до ст. 2 Конституції України територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою [1]. У 2014 р. розпочалася збройна агресія російської федерації проти України з тимчасової окупації Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та окремих районів Донецької та Луганської областей, яка сьогодні переросла у справжній збройний конфлікт. Такі слова, як «зрада», «державо-агресор», «колаборант» з початку агресії стали повсякденними та широкоживаними у нашому житті. Збройна агресія потягнула за собою значущі зміни та доповнення у законодавстві, які тривалий час гальмувалися. Проблема національної безпеки стала пріоритетною.

З 2017 р. розроблено кілька законопроектів, усі вони стосувалися колабораціонізму та покаранню винних у воєнних злочинах. У 2019 р. подано ще три законопроекти. Одним з них був «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» № 5144 від 24.02.2021 р. [2, с. 210-212].

Саме законопроект № 5144 3 березня 2022 р. став Законом України № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», який 15 березня 2022 р. набув чинності. Згідно з ним Розділ I Особливої частини Кримінального кодексу (КК) України доповнено новою статтею 111-1 «Колабораційна діяльність».

МЕТА – кримінально-правове оцінювання ч.ч. 1 та 2 ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» КК України, детальний аналіз, встановлення кваліфікуючих ознак, складу, виявлення прогалин, способів їх усунення.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У своїх працях питанню вивчення колабораціонізму приділяли увагу такі вчені: М. Хавронюк, Є. Письменський, Р. Мовчан, В. Кузнецов, М. Сийплові, О. Кравчук, М. Бондаренко та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

3 березня 2022 р. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», яким внесено зміни до діючого КК України, додано ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», якою доповнено Розділ I «Злочини проти основ національної безпеки України».

Закон прийнято дуже поспішно, незважаючи на об'ємність норми та її новизну. Фактичний розгляд законопроекту розпочато 2 березня, а вже 3 березня прийнято. Цим і пояснюється чисельність прогалин та неточностей, про них далі.

З введенням ст. 111-1 до КК України з'явилися нові поняття «колабораціонізм», «колаборант», «колабораційна діяльність». Для більш детального вивчення даного питання потрібно визначити дефініцію даних термінів та з'ясувати, звідки вони беруть свої початки.

Колабораціонізм є похідним від французького слова «collaboration», що означає «співробітництво». Раніше воно мало як позитивне, так і негативне значення. У позитивному – спільна праця, діяльність. Але саме у час Другої світової війни колабораціонізм почали трактувати здебільшого у негативному сенсі як «допомога ворогу», «підтримка окупаційних сил», «робота, спрямована проти фундаментальних національних інтересів», «зрада» або «державна зрада» чи навіть «танці під музику окупантів» [3, с. 8]. Відповідно до вищезазначеного впливає, що колаборант – особа, яка вчиняє дане діяння.

Зробивши аналіз, хотілося б зазначити, що стаття складається з восьми частин, з яких ч.ч. 1-7 передбачають основні склади кримінальних правопорушень, а ч. 8 – кваліфікований склад та примітку, яка складається з чотирьох пунктів. Великий обсяг статті пояснюється тим, що існують різні види колабораціонізму. Виділяють саме такі типи:

– ідеологічний та культурний (духовний) – співробітництво з окупантами в духовній сфері, що сприяє поширенню серед населення віропідданських по-

чуттів, підвищенню психологічного настрою окупантів;
 – політичний (адміністративний) – співробітництво в окупаційних органах влади;
 – економічний (господарський) – співробітництво у будь-яких галузях економіки;

– воєнний – допомога у боротьбі проти своєї держави (служба у військових формуваннях, правоохоронних органах тощо);

– побутовий – дружні відносини з окупантами;

– освітній – пропаганда ворожої ідеології, навчальної програми ворога у закладах освіти.

У кожній окремій частині відповідно відображаються різні види колабораціонізму.

Ч. 1 ст. 111-1 КК України

Відповідальність передбачається за:

– публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України;

– публічне заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

– публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;

– публічні заклики до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора;

– публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

У ч. 1 ст. 111-1 зазначено прояви ідеологічного колабораціонізму, адже своїми запереченнями та закликами особа сповідує погляди ворожої держави, підтримує її діяльність, ідеї, рішення.

Заперечення полягає у публічному висловленні стосовно неіснування самих дій, їхньої несправжності [4]. Також у коментарі до статті М. Хавронюк зазначає, що до цього відноситься спростовування, виправдання або применшування здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України [5].

Існує кілька визначень терміну «заклик»:

– прохання, запрошення прийти, приїхати, з'явитися куди-небудь; звук, вигук, що кличе, закликає;

– звертання до певної групи людей, в якому у стислій формі висловлено провідну ідею часу, політичну вимогу, завдання; відозва, гасло; прохання, вимога розгорнути яку-небудь діяльність, певним чином поводити себе;

– виклик [4].

М. Рубашенко зазначає, що за своїм смислом «заклик» як такий позначає лише здатність та спрямованість на здійснення інформаційно-психологічного впливу, а також те, що немає підстав визначати заклик таким, що завжди звернений лише до групи людей (публіки) або таким, що завжди характеризується невизначеним (неконкретизованим) змістом. Тому вчений наголошує на невід'ємності даного терміну з поняттями «публічність» та «публіка», а саме вважає:

– «публічність» учинення заклику звужує обсяг поняття самого «публічного заклику» порівняно із «закликом», оскільки серед усіх закликів публічним буде лише той, інформаційно-психологічний вплив якого спрямовано на публіку, тобто на значне коло осіб (в протиположності впливу на конкретну особу);

– публічність заклику означає не тільки те, що його спрямовано на публіку, а також й те, що його доведено до відома публіки (не обов'язково тієї ж, на яку планувався вплив); доведеність до відома як завершена дія вимагається лише для закінченого публічного заклику, а незакінчена злочинна діяльність передбачає як мінімум спрямованість на повідомлення закликів публіці;

– публічність заклику у структурі складу злочину характеризує його з об'єктивної сторони (адресат інформації), а також знаходить свій прояв у предметі злочину – змісті тих закликів, що повідомляються (адресат інформоповідомлення)[6].

Проаналізувавши викладений вище матеріал, можна виокремити найбільш типові риси даного поняття. По-перше, це прохання до здійснення певних дій. По-друге, у контексті ст. 111-1 КК України поняття «заклик» тісно пов'язане з ознакою публічності. По-третє, заклик повинен мати інформаційно-психологічний вплив саме на публіку та бути обов'язково доведеним до її відома, тоді правопорушення буде вважатися закінченим.

У примітці 1 до статті вказано, що такі висловлення та заклики можуть, зокрема, бути у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації, а також те, що таке вираження думки спрямоване на невизначене коло осіб. Тобто заперечення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України повинне бути у загальному доступі незалежно від того, скільки людей дізнаються про такі заперечення та/або заклики. Слід зазначити, що типовими прикладами публічних дій є виступи на зборах, мітингах, демонстраціях, інших масових заходах [7].

Країною, яка здійснює військову агресію, є російська федерація відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022 [8].

У Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» є чітке визначення термінів «збройні формування Російської Федерації», «окупаційна адміністрація Російської Федерації», «тимчасово окупована Російською Федерацією територія України (тимчасово окупована територія)».

Збройні формування російської федерації – регулярні з'єднання і підрозділи, підпорядковані Міністерству оборони російської федерації, підрозділи та спеціальні формування, підпорядковані іншим силовим відомствам російської федерації, їхні радники, інструктори та іррегулярні незаконні збройні формування, озброєні банди та групи найманців, створені, підпорядковані, керовані та фінансовані російською федерацією, а також за допомогою окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та підконтрольні російській федерації самопроголошені органи, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.

Окупаційна адміністрація російської федерації – сукупність державних органів і структур російської

федерації, функціонально відповідальних за управління тимчасово окупованими територіями та підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних повноважень на тимчасово окупованих територіях та які виконували чи виконують властиві органам державної влади чи органам місцевого самоврядування функції на тимчасово окупованій території України, зокрема органи, організації, підприємства та установи, включаючи правоохоронні та судові органи, нотаріусів та суб'єктів адміністративних послуг.

Тимчасово окупована російською федерацією територія України (тимчасово окупована територія) – це частини території України, в межах яких збройні формування російської федерації та окупаційна адміністрація російської федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування російської федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації російської федерації [9].

Об'єктом правопорушення відповідно є основи національної безпеки. Дефініції поняття «злочини проти основ національної безпеки» законодавець не надає, але вказує, що «національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [10]. Злочини проти основ національної безпеки «є найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, що забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність держави, її конституційний лад» [11].

Склад правопорушення ч. 1 ст. 111-1 КК України є формальним, адже діяння вважається закінченим незалежно від того, чи настали сукупно-небезпечні наслідки.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим та непрямым умислом загалом у теорії кримінального права. У нашому випадку умисел лише прямий. Особа повністю повинна розуміти своє діяння та можливість настання наслідків. Важливо зазначити про добровільність про яку законодавець не вказав у ч.1 ст. 111-1 КК України. Добровільним вважається таке діяння, яке здійснюється з власного бажання, без насилля, примусу [4]. Наявність примусу за деяких умов виключає кримінальну протиправність діяння згідно зі ст. 40 КК України.

У статті наявний спеціальний суб'єкт – громадянин України, тому іноземець чи особа без громадянства не підлягатиме кримінальній відповідальності за публічні звернення та заклики.

Санкція ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 по 15 років. Але якщо вчинене особою діяння не було пов'язане з її діяльністю або посадою, то це унеможливує покарання для такої особи, воно є безальтернативним. Згідно з кваліфікацією тяжкості кримінального правопорушення дане діяння є проступком, але воно розміщене у розділі «Злочини проти основ національної безпеки», хоча і не є злочином. Рішення законодавця передбачити санкцією позбавлення волі виключило б явні прогалини стосовно відповідальності особи та

розташування статті. Також правознавці пропонують перейменувати розділ на «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки» [12].

Важливо звернути увагу на відмежування ч. 1 ст. 111-1 КК України від ч. 1 ст. 436 КК України (заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 р., зокрема шляхом подання збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, заперечення тимчасової окупації частини території України) та ч. 2 ст. 436-2 КК України (виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 р.). М. Хавронюк виділяє такі особливості для розмежування:

– у ч. 1 ст. 111-1 КК України обов'язковою ознакою є публічність заперечення, а у ст. 436-2 КК України заперечення може бути і не публічним;

– у ч. 1 ст. 111-1 КК України спеціальний суб'єкт – громадянин України, а в ст. 436-2 КК України суб'єкт загальний;

– відповідно до ч. 1 ст. 111-1 КК України зазначене заперечення здійснюється в умовах окупації, у формі співпраці з державою-агресором та з метою спричинити шкоду державі Україна, її патріотам чи союзникам [5].

Також слід відмежовувати ч. 6 ст. 111-1 КК України, а саме здійснення інформаційної діяльності та організацію і проведення заходів політичного характеру. Згідно з цим відповідальність наставатиме у разі, якщо такі заходи здійснюються у співпраці з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією тощо [13].

Ч. 2 ст. 111-1 КК України

Законодавець у цій частині описує ознаки політичного колабораціонізму, адже відповідальність настає за діяння у вигляді добровільного зайняття посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, зокрема в окупаційній адміністрації держави-агресора.

Організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності.

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном [14].

Особа, що не виконує такі функції, не підлягає кримінальній відповідальності за ч. 2 ст. 111-1 КК України. До посад, які не пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків відносять:

– посада службової особи, пов'язана з виконанням контрольно-ревізійних чи реєстраційних функцій;

– посада службової особи – представника влади, крім посад, зазначених у ч. 7 ст. 111-1 КК України [5].

У коментарі М. Хавронюк визначає незаконний орган влади як «квазі-орган державної влади чи квазі-орган місцевого самоврядування, створений на тимчасово окупованій території, який не передбачений

законами України (комендатура, міліція, народний суд, мерія тощо)» [5].

Ч. 2 ст. 111-1 КК України потрібно відмежовувати від ч. 7 ст. 111-1 КК України (добровільне зайняття посади у незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території). У ч. 2 виділяють посади, що не пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій у будь-яких незаконних органах влади, а у ч. 7 вказано саме, які це посади та незаконність органу. Також О. Кравчук та М. Бондаренко вважають, якщо посада, яку особа добровільно зайняла в судовому чи правоохоронному органі, не передбачає організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції, вчинене діяння потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 111-1 КК України [13].

Також важливо наголосити на важливості для кваліфікації місця вчинення правопорушення – тимчасово окупована територія України.

Суб'єктом кримінального правопорушення є гро-

мадянин України.

Санкцією статті передбачено позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна або без такої. Діяння, передбачене ч. 2 ст. 111-1 КК України, є проступком, тому слід або передбачити в якості основного покарання позбавлення волі, або змінити назву розділу [12]. Конфіскацію майна передбачено як додатковий вид покарання, що у КК України не є характерним для кримінальних проступків [13].

ВИСНОВКИ

Отже, із вищезазначеного можна зробити такі висновки. По-перше, колаборант – особа, яка добровільно й усвідомлено співпрацює з окупаційною владою на шкоду власній державі. По-друге, нововведена ст. 111-1 КК України є достатньо великою, тому містить численну кількість складів правопорушень та способів їх вчинення. По-третє, стаття має безліч недосконалостей, які для довершеності потрібно усунути.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
2. Трофименко А. Поняття «колабораціонізм» в проектах законів України. *Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу*: збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (28 травня 2021 р.). Маріуполь, 2021. С. 208-215. URL: http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2021/Zbirnyk_TRSSMVSP_2021.pdf
3. Письменський Є.С. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти). Северодонецьк, 2020. 121 с.
4. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>
5. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. 2022. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/>
6. Рубашенко М.А. Проблеми співвідношення «заклику» і його «публічності» та їх місце в системі об'єктивних ознак складу злочину. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2017. № 5. С. 161-164. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2017/5_2017.pdf#page=161
7. Мовчан Р.О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми. Київ, 2022. 244 с.
8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
9. «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
10. Про національну безпеку України: Закон України від 15.06.2022 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
11. Дика С.А. Методика СБУ у розслідуванні злочину, передбаченого ст. 113 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 6. Т. 1. С. 216–220.
12. Кузнецов В.В., Сийпловіч М.В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 70. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40900/1/Кримінальна_відп._за_колабораційну_діяль-сть_як_новий_виклик_сьогодення.pdf
13. Кравчук О. Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>

References

1. The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (in Ukrainian).
2. Trofymenko A. The concept of "collaborationism" in draft laws of Ukraine. *Trends in the development of the modern system of international relations and the world political process*: a collection of materials of the 11th All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference (May 28, 2021). Mariupol, 2021. pp. 208-215. URL: http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2021/Zbirnyk_TRSSMVSP_2021.pdf (in Ukrainian).
3. Pysmenskyi Ye.S. Collaborationism as a socio-political phenomenon in Ukraine (criminal and legal aspects). Sievierodonetsk. 2020. 121 p. (in Ukrainian).
4. Dictionary of the Ukrainian language. URL: <http://sum.in.ua/> (in Ukrainian).
5. Khavroniuk M. Criminal liability for collaborationism. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/> (in Ukrainian).
6. Rubashchenko M.A. Problems of the correlation between the «appeal» and its «publicity» and their place in the system of objective attributes of the crime. *Electronic scientific specialist publication "Legal scientific electronic journal"*. 2017. № 5. pp. 161-

164 URL: http://www.lsej.org.ua/5_2017/5_2017.pdf#page=161 (in Ukrainian).

7. Movchan R.O. "Military" novels of the Criminal Code of Ukraine: law-making and law-enforcement problems. Kyiv, 2022. 244 p. (in Ukrainian).

8. On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine №64/2022 dated 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (in Ukrainian).

9. On Ensuring Civil Rights and Freedoms, and the Legal Regime on the Temporarily Occupied Territory of Ukraine №1207-VII dated 15.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (in Ukrainian).

10. On national security of Ukraine № 2469-VIII dated 15.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (in Ukrainian).

11. Dyka S.A. Methodology of the security service of Ukraine in the investigation of the crime provided for in Article 113 of the Criminal code of Ukraine. *Scientific bulletin of public and private law*. 2020. № 6. Vol. 1. pp. 216–220. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2020/6/tom_1/40.pdf (in Ukrainian).

12. Kuznetsov V.V., Syiploki M.V. Criminal liability for collaboration as a new challenge for today *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*. 2022. № 70. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40900/1/Кримінальна_відп._за_колабораційну_діяльність_як_новий_виклик_сьогодення.pdf (in Ukrainian).

13. Kravchuk O. Bondarenko M. Article «Collaborative activity»: analysis of the new Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine". URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo> (in Ukrainian).

Viktoriia HULITSKA

student, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3141-7565>

e-mail: vgulitska@gmail.com

Olena MASLOVA

PhD in Legal Sciences, Assistant, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3151-3218>

ANALYSIS OF PARTS 1 AND 2 OF ARTICLE 111-1 "COLLABORATIVE ACTIVITY"

Introduction. The paper is devoted to the analysis of parts 1 and 2 of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine which added Chapter I «Crimes against the foundations of national security of Ukraine». The foundation of national security is one of the main issues of today and is a priority issue for preserving the sovereignty and integrity of the state, which ensures the realization of fundamental human rights and freedoms. In Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine for the first time in domestic legislation criminal responsibility is established for collaborative activity.

The purpose of the paper is a criminal-legal assessment of parts 1 and 2 of Article 111-1 "Collaborative activity" of the Criminal Code of Ukraine, detailed analysis, establishment of qualifying features, criminal liability, identification of gaps, ways to eliminate them.

Results. The study has clarified the definition of the concept of collaborators, namely persons who encroach on the integrity of the country, voluntarily and consciously cooperate with the occupying power of another state. Also the origin of this concept is defined. The article consists of eight parts and note. It contains many offences. The elements of the content of this criminal offense are determined and distinguishing features from other similar contents are highlighted. Attention is focused on the varieties of collaborationism, in parts 1 and 2 of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine manifesting features of ideological and political types.

Conclusion. The author has made the following conclusions based on the results of scientific research. Article 111-1 «Collaborative activity» of the Criminal Code of Ukraine is an important step in the improvement of domestic legislation. The problem of national security is a priority nowadays. The article is large and new. The opinion is expressed that the newly introduced article is not perfect in terms of sanctions and needs improvement; ways of improving and solving these inaccuracies are established, because these shortcomings can lead to negative consequences in law enforcement.

Keywords: national security, collaborators, collaborative activity, criminal liability